

IZGRADNJA LGBTIQ-UKLJUČIVIH I SIGURNIH ŠKOLA

Priručnik za
školsko osebje

IMPRESUM

IZGRADNJA LGBTIQ-UKLJUČIVIH I SIGURNIH ŠKOLA Priručnik za školsko osoblje

Izdavač: Lezbijska organizacija Rijeka „LORI“

Autorstvo: Lezbijska organizacija Rijeka „LORI“

Lektura: Sandra Antulov

Grafički dizajn: Ana Goja

Tisak: 1000

Mjesto i godina: Rijeka, 2025.

ISBN: 978-953-59135-2-8

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001267802.

Ovaj priručnik dio je projekta "Sigurnost i jednakost u školskim klupama", koji provodi Lezbijska organizacija Rijeka „LORI“. Financiran je sredstvima Europske unije kroz program Impact4Values. Izneseni stavovi i mišljenja stavovi su i mišljenja autorica i ne moraju se podudarati sa stavovima i mišljenjima Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni EACEA ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

Program Impact4Values sufinancira Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske. Stajališta izražena u ovoj publikaciji isključiva su odgovornost Lezbijske organizacije Rijeka „LORI“ i ne odražavaju stajalište Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske.

Sufinancira
Europska unija

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
Ured za udruge

IZGRADNJA LGBTIQ-UKLJUČIVIH I SIGURNIH ŠKOLA

Priručnik za školsko osoblje

SADRŽAJ

UVOD	5
POJMOVNIK	7
1. O LGBTIQ-FOBIJI	11
Oblici LGBTIQ-fobije	11
Zašto je važno prepoznati LGBTIQ-fobiju i zašto se škole trebaju njome baviti?	14
2. VRŠNJAČKO NASILJE NA OSNOVI SPOLNE ORIJENTACIJE I RODNOG IDENTITETA I/ILI IZRAŽAVANJA	16
Tko može biti žrtva LGBTIQ-fobičnog nasilja?	17
Zašto LGBTIQ+ učenici/učenice ne prijavljuju nasilje i ne traže pomoć?	17
3. LGBTIQ-FOBIČAN GOVOR	19
Primjeri LGBTIQ-fobičnog govora	19
Govor mržnje usmjeren na LGBTIQ osobe	21
Mikroagresije	22
4. SMJERNICE ZA SUZBIJANJE LGBTIQ-FOBIJE NA RAZINI ŠKOLE	24
Strateški pristup	24
Prepoznavanje problema i postavljanje temelja – politika škole	24
Praćenje učestalosti homofobičnog, bifobičnog i transfobičnog nasilja u školi	25
Aktivni plan za aktivni pristup	26
Imenovanje odgovorne osobe/tima	26
Komuniciranje politike škole	26
Rad s roditeljima	27
Školsko osoblje – educirano i osnaženo za reagiranje na LGBTIQ-fobiju	28
Sigurno i inkluzivno školsko ozračje	29
Pitanja za razmišljanje	29
5. PREPORUKE ZA DJELOVANJE U SLUČAJU LGBTIQ-FOBIČNOG GOVORA	30
Reagirajte	30
Iskoristite situaciju za senzibilizaciju i edukaciju učenika i učenica	31
Pružite podršku učeniku/učenici koji su bili meta nasilja	31
Podržite odgovornost kod učenika/učenica i budite primjer pozitivnih ponašanja	31

6. PRUŽANJE PODRŠKE I RAD S LGBTIQ+ UČENICIMA/UČENICAMA	33
U temeljima manjinskog stresa	33
Internalizirana LGBTIQ-fobija	34
<i>Coming out</i> ili proces otkrivanja vlastitog LGBTIQ+ identiteta	35
7. STVARANJE SIGURNOG I POTICAJNOG ŠKOLSKOG OKRUŽENJA	39
Postanite saveznik/saveznica	39
Uključite LGBTIQ teme u kurikulum	40
Upotrebjavajte jezik koji je uključiv	42
Podržite aktivnosti koje promiču podršku LGBTIQ+ učenicima i učenicama	42
Educirajte sebe i druge	43
Suradnja s lokalnim organizacijama	44
POPIS LITERATURE	46

UVOD

U današnje vrijeme mnogi se LGBTIQ+¹ učenici i učenice u školama suočavaju s neprihvatanjem, odbacivanjem, diskriminacijom i/ili nasiljem, što negativno utječe na njihovo zdravlje, školski uspjeh i opću dobrobit. LGBTIQ-fobija u sustavu obrazovanja održava se kroz nezastupljenost LGBTIQ sadržaja u školskom programima, nepostojanje i neprovođenje akcijskih planova, strategija i politika za suzbijanje nasilja i/ili zlostavljanja na osnovi spolne orijentacije, rodnog identiteta i/ili izražavanja, negativne stavove učenika/učenica i školskih djelatnika/djelatnica o LGBTIQ osobama te kroz nedostatak adekvatnih rješenja za podršku LGBTIQ učenicama i učenicima.

Obrazovne institucije imaju ključnu ulogu u stvaranju sigurnog i poticajnog okruženja za sve učenike i učenice. Aktivno djelovanje protiv LGBTIQ-fobije ne samo da štiti ranjive skupine već i doprinosi cjelokupnoj školskoj zajednici, promovirajući vrijednosti uvažavanja, razumijevanja i međusobnog poštovanja. Time škola postaje mjesto u kojem svi učenici i učenice mogu rasti, razvijati se i učiti u sigurnom okruženju.

Lezbijska organizacija Rijeka „LORI“ od 2012. godine aktivno djeluje u području suzbijanja LGBTIQ-fobije u školama i osiguranja adekvatne podrške za LGBTIQ+ djecu i mlade. LORI je izdala nekoliko publikacija za škole i školske djelatnike/djelatnice, primjerice *Smjernice za suzbijanje homofobije i transfobije te vršnjačkog nasilja na osnovi spolne orijentacije i rodnog identiteta u školama* (2016.), *Priručnik za nastavnike/ice i stručne suradnike/ice o suzbijanju homofobije i transfobije te vršnjačkog nasilja nad LGBTIQ učenicima* (2016.) i *Šalji dalje – brošura za učenike/ice* (2012.). Korisne analize i preporuke mogu se naći i u sljedećem: *LGBTIQ i rodna ravnopravnost na papiru: Izvještaj o analizama predmetnih kurikuluma, kurikuluma međupredmetnih tema i nastavnih materijala* (2023.) i *Pregled međunarodnih dokumenata u području zaštite ljudskih prava LGBTIQ osoba u obrazovanju 2006. – 2022.* (2023.).

Školski su djelatnici i djelatnice presudne u kreiranju uključivog i podržavajućeg školskog okruženja. LORI kontinuirano održava edukacije za odgojno-obrazovne djelatnice i djelatnike te surađuje s njima planiranjem radionica za učenike/učenice ili kreiranjem školskih sadržaja koji će promovirati razumijevanje i prihvaćanje različitosti u školama. Upravo iz ove suradnje razvila se i ideja za kreiranjem priručnika koji će odgojno-obrazovnim djelatnicama i djelatnicima pomoći u smanjenju LGBTIQ-fobije u školama i kreiranju pozitivnog školskog ozračja.

Priručnik obrađuje temu LGBTIQ-fobije i LGBTIQ-fobičnog govora u školama te donosi preporuke za suzbijanje LGBTIQ-fobije, djelovanje u slučaju LGBTIQ-fobičnog govora te smjernice za stvaranje sigurnog i poticajnog okruženja. Uključene su i specifične teme vezane uz LGBTIQ+ učenike i učenice te načini pružanja podrške ovoj populaciji. Zahvaljujemo Mihaelu Sečenu na podršci u pisanju ovog Priručnika, kao i lektorici Sandri Antulov i grafičkoj

---

¹ Skraćenica LGBTIQ+ je krovni termin koji uključuje različite seksualne orijentacije, rodne identitete i izražavanja, prvenstveno one koji nisu prisutni kod većine, pa tako uključuje lezbijke, gejeve, biseksualne, transrodne osobe, interspolne osobe, kvir osobe, rodno fluidne osobe, panseksualne osobe i druge.

dizajnerici Ani Goji na bezgraničnom razumijevanju izvanrednih situacija koje su umjesto nas diktirale rokove.

Dragi nastavnici i drage nastavnice, stručni suradnici i suradnice, ravnatelji i ravnateljice i drugi stručnjaci/stručnjakinje u području odgoja i obrazovanja, nadamo se da će vas ovaj Priručnik podržati u odgovornoj ulozi koju imate brinući za obrazovanje i razvoj djece i mladih. Naša je želja svakako da vam bude koristan alat u izgradnji sigurnih i poticajnih škola u kojima se njeguju vrijednosti zajedništva, razumijevanja različitosti i međusobnog poštovanja i u tome vam želimo puno uspjeha.

Udruga LORI

POJMOVNIK

Definiranje osnovnih pojmova pomoći će vam pri čitanju ovog materijala, no bit će vam od koristi i u razumijevanju LGBTIQ+ učenika/učenica te radu s njima. Pritom napominjemo da je jezik „živ“ i da se termini i njihova značenja s vremenom mogu mijenjati te da većim razumijevanjem položaja manjinskih skupina i važnosti društvene uključenosti dolazi i do prestanka upotrebe nekih termina te uvođenja adekvatnijih.

Imajte na umu da LGBTIQ+ osobe mogu upotrebljavati razne izraze kojima se opisuju. Kako osoba napreduje u upoznavanju i prihvaćanju sebe, tako može promijeniti ili proširiti rječnik kojim se opisuje. Najbolje što možete učiniti za LGBTIQ+ osobu jest dati joj priliku da se sama opiše, umjesto da je vi smještate u neku od „kategorija“.

BISEKSUALNA OSOBA

osoba koju emocionalno i/ili fizički privlače osobe istog i različitog spola ili roda.

CISNORMATIVNOST

spolna normativnost, odnosno prihvaćanje samo „biološkog“ spola i njemu odgovarajuće rodne uloge kao jedine legitimne i prihvatljive odrednice nečijeg identiteta. Cisnormativnost negira legitimno postojanje transrodnosti i opisuje ju kao „bolest“ ili „nastranost“.

CISRODNA OSOBA

osoba čiji je rodni identitet u skladu sa spolom koji joj je pripisan pri rođenju.

COMING OUT

proces shvaćanja, prihvaćanja i otkrivanja sebe kao lezbijke, gej, biseksualne, transrodne ili interspolne osobe te otkrivanje svoje spolne orijentacije i/ili rodnog identiteta drugima.

DUGINA OBITELJ

obitelj koja odstupa od tradicionalne heteroseksualne obitelji (mama, tata i dijete/djeca), a u kojoj je barem jedan roditelj lezbijka, gej, transrodna, interspolna ili kvir osoba.

GEJ

muškarac kojeg emocionalno i/ili fizički najčešće privlače osobe muškog spola/roda. *Gej* se ponekad koristi kao opći termin koji obuhvaća lezbijke i gej muškarce.

HETERONORMATIVNOST

kulturne i društvene prakse kojima se promiče mišljenje da su heteroseksualnost i heteroseksualni odnosi jedini „prirodni“ i „normalni“ oblici seksualnosti i rodnih uloga.

HOMOFBIJA/BIFBIJA

strah, averzija, negativan stav i/ili mržnja prema lezbijkama, gej muškarcima i biseksualnim osobama.

INTERSPOLNA OSOBA

osoba rođena s fizičkim, hormonalnim i genetskim značajkama koje se ne mogu definirati u kategorijama „ženskog“ i „muškog“.

LEZBIJKA

žena koju emocionalno i/ili fizički najčešće privlače osobe ženskog spola/roda.

LGBTIQ+

skraćenica za lezbijke, gejeve, biseksualne, trans, interspolne i kvir osobe. Znak + otvara prostor za različite spolne orijentacije te rodne identitete i izražavanja koja nisu obuhvaćena prethodnim identitetima (npr. panseksualna osoba, demiseksualna osoba itd.).

LGBTIQ-FOBIJA

krovni termin koji obuhvaća strah, averziju, mržnju, predrasude ili diskriminaciju u vezi sa svim LGBTIQ identitetima².

MANJINSKI STRES

kronična razina socijalnog stresa uzrokovana predrasudama, diskriminacijom, društvenom izolacijom, negativnim stavovima društva i drugim faktorima koje doživljavaju pripadnici i pripadnice stigmatiziranih manjinskih skupina, u ovom kontekstu LGBTIQ+ osobe.

PANSEKSUALNA OSOBA

osoba koju emocionalno i/ili fizički privlače druge osobe neovisno o njihovom spolu ili rodu.

ROD

društveni i pravni status kojim se određuju društvene uloge „muškaraca“ i „žena“, skup društvenih i kulturnih očekivanja o tome kako bismo se trebali/ trebale ponašati, izgledati i razmišljati.

RODNA DISFORIJA

snažan stres uzrokovan neusklađenošću rodnog identiteta i spola pripisanog pri rođenju.

RODNE ULOGE/STEREOTIPI

skup očekivanih postupaka i ponašanja koje društvo nameće individuama ovisno o tome je li im spol definiran kao „muški“ ili „ženski“.

RODNI IDENTITET

unutarnji osjećaj osobe o svom rodu, izvan binarne koncepcije muškog i ženskog. Rod je spektar i u vezi s njim osobe se različito identificiraju: kao npr. cisrodne, transrodne, nebinarne, *genderqueer*, arodne, rodno fluidne ili rodno varijantne. Rod možemo izražavati svojim izgledom, odabirom odjeće, tjelesnim modifikacijama (uključujući kirurške zahvate) i na druge načine.

SEKSUALNA/SPOLNA ORIJENTACIJA

odnosi se na emotivnu, seksualnu i druge vrste privlačnosti koje možemo osjećati prema drugim osobama, koje mogu biti istog i/ili različitog spola ili roda.

SPOL

klasifikacija koja se svakoj osobi pripisuje pri rođenju na osnovi (vanjskih) spolnih organa.

STREJT

osoba koju emocionalno i/ili fizički privlače osobe različitog spola ili roda. Sinonim za osobu heteroseksualne orijentacije. Dolazi od engleske riječi *straight*.

TJELESNA TRANZICIJA

proces kroz koji prolaze transrodne osobe u prilagođavanju izgleda i obilježja svojeg tijela kako bi ono bolje odražavalo rodni identitet osobe.

² Iako je termin *LGBTIQ-fobija* značenjski širi od izraza *homofobija*, *bifobija* i *transfobija*, u ovoj se publikaciji ta dva izraza upotrebljavaju sinonimno.

TRANS MUŠKARAC

osoba koja se identificira kao osoba muškog rodno identiteta, a kojoj je pri rođenju pripisan ženski spol.

TRANS ŽENA

osoba koja se identificira kao osoba ženskog rodno identiteta, a kojoj je pri rođenju pripisan muški spol.

TRANSFOBIJA

strah, averzija, negativan stav i/ili mržnja prema osobama čije stvarno ili percipirano rodno izražavanje i rodni identitet nisu u skladu s društveno pripisanim spolom.

TRANSRODNA OSOBA

osoba čiji rodni identitet i/ili rodno izražavanje odstupa od spola koji joj je pripisan pri rođenju.

KVIR (*QUEER*)

termin koji se može odnositi na sve osobe, osobine, pokrete, politike ili radnje koje ne proizlaze iz heteronormativnog socijalnog ili kulturnog obrasca.

Termini koji se više ne koriste jer su pogrdni ili zastarjeli:

NE HOMOSEKSUALAC, HOMOSEKSUALNI PAR

Riječ *homoseksualac* termin je s negativnim povijesnim konotacijama za LGBTIQ osobe, prvenstveno zbog njezine upotrebe u medicini u razdoblju prije uklanjanja homoseksualnosti s popisa mentalnih poremećaja, kada se istospolna orijentacija smatrala patološkom, odnosno poremećajem.

✓ **DA** GEJ, ISTOSPOLNI PAR

NE SEKSUALNA PREFERENCIJA ILI OPREDJELJENJE, SKLONOST ILI STIL ŽIVOTA

Ovi izrazi sugeriraju da se radi o životnom izboru ili posebnom načinu života, što bi značilo da seksualnu orijentaciju možemo birati, odnosno promijeniti kada nam to odgovara.

✓ **DA** SEKSUALNA (ILI SPOLNA) ORIJENTACIJA

NE OPERACIJA PROMJENE SPOLA

Termin je netočan zato što je u pitanju proces afirmacije roda, u kojoj se ne radi o „promjeni“ spola, već se mijenjaju samo spolne karakteristike. Također, izrazom *operacija promjene spola* potvrđuju se stereotipi o transrodnosti kao izboru.

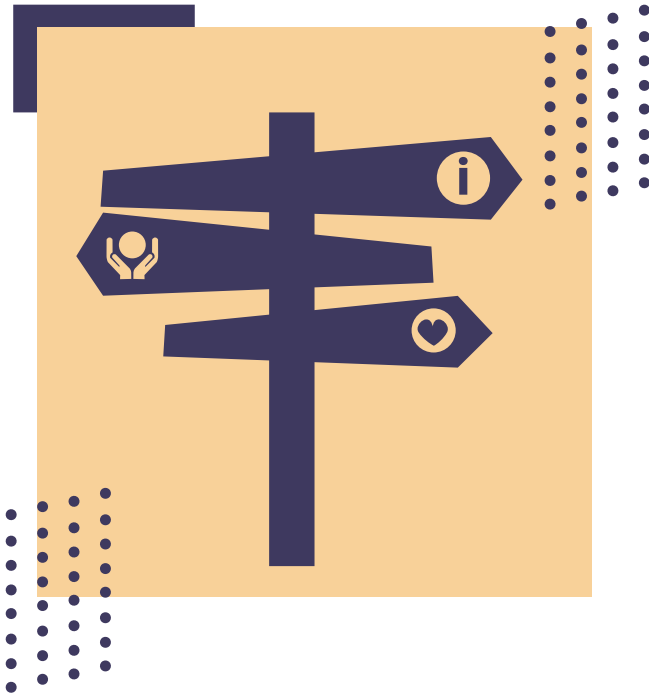
✓ **DA** OPERACIJA AFIRMACIJE RODA ILI OPERACIJA PRILAGODBE RODA

NE**HERMAFRODIT**

Hermafrodit je stigmatizirajući termin koji se odnosi na mitološko biće koje je i muško i žensko te ne odražava znanstvene činjenice i razumijevanje tijela interseksualnih osoba.

DA**INTERSPOLNA OSOBA****NE****PRIZNAO JE DA JE GEJ**

Izraz *priznao je* sugerira da se radi o nečemu što je pogrešno ili loše.

DA**REKAO JE DA JE GEJ**

1. 0 LGBTIQ-FOBIJI

LGBTIQ-fobija označava negativne stavove, averziju, iracionalan strah, netrpeljivost, mržnju, predrasude i/ili diskriminaciju u vezi s lezbijkama, gejevima, biseksualnim, transrodnim, interspolnim i kvir osobama kao i osobama koje drugi tako percipiraju. To je krovni termin koji obuhvaća različite oblike negativnih stavova o LGBTIQ+ identitetima.

LGBTIQ-fobija je prisutna u brojnim sferama društva, a može biti usmjerena na jednu osobu (direktnim verbalnim i/ili fizičkim nasiljem ili diskriminacijom) ili na širu LGBTIQ+ zajednicu (činom agresije u javnom prostoru poput paljenja zastave duginih boja, ispisivanja pogrđnih grafita s porukama mržnje prema LGBTIQ+ osobama, širenja netočnih informacija o LGBTIQ+ osobama i slično). Osobe je mogu doživjeti u obitelji, u odnosima s drugim bliskim osobama, u školi, na radnom mjestu, u zdravstvenim ustanovama, u medijima, javnom prostoru, političkim govorima i odlukama te drugim društvenim segmentima. Također, LGBTIQ-fobija ne mora biti isključivo usmjerena na LGBTIQ+ osobe, već je često doživljavaju i trpe njezine posljedice osobe za koje se pretpostavlja da su LGBTIQ+ (najčešće jer se ne uklapaju u zadane rodne norme i uloge).

OBLICI LGBTIQ-FOBIJE

Razlikujemo tri glavna oblika LGBTIQ-fobije: direktni, institucionalni i kulturološki³. Ovi oblici međusobno su povezani, podržavaju se i osnažuju.

Direktni oblik odnosi se na individualno ponašanje temeljeno na LGBTIQ-fobiji osobe (ili grupe ljudi) usmjereno na određenu osobu ili grupu ljudi. Uključuje verbalno omalovažavanje, vrijeđanje, fizičke napade, izrugivanje, prijetnje, prisilno razotkrivanje nečijeg identiteta, odbacivanje iz društva te stereotipe o LGBTIQ+ osobama i predrasude prema njima.

Individualna netrpeljivost prema LGBTIQ osobama često može biti nesvjesna i neprimjetna, a osobe koje ju pokazuju ne moraju biti svjesne toga da je njihovo ponašanje homofobično, bifobično ili transfobično. Tako, na primjer, osoba može biti uvjeren da nema ništa protiv LGBTIQ+ osoba, ali istovremeno osjeća nelagodu u razgovoru o LGBTIQ+ temama, izbjegava druženje s LGBTIQ+ osobama ili ih isključuje iz obiteljskih i društvenih okupljanja.

---

³ Ova podjela podudara se s konceptom strukturalnog, kulturalnog i direktnog nasilja Johana Galtunga. Za više informacija vidjeti Galtung (2013).

Neki od učestalih LGBTIQ-fobičnih izjava su:

To je meni sve okej, samo da ja to ne moram gledati.

Nemam problema s njima, ali nije normalno da dva muškarca imaju djecu.

Nemam ništa protiv njih, ali zašto moraju paradirati? Nigdje ne vidim da heteroseksualne osobe ističu to da su heteroseksualne.

Ne osuđujem gej osobe, ali zašto moraju naglašavati da su gej, to je stvarno nepotrebno.

Nije normalno da netko promijeni spol u kojem je rođen, ta osoba hoće biti nešto što nije.

Više mi je do toga da mogu imati vezu kakvu moja sestra ima. Da bude dio obitelji, da se svi znaju, da svi to poštuju. [...] Bio je [dečko] tu jedno vrijeme. Bio je dio obitelji. To mi je baš bilo onako... prvi put u životu da je nekako normalizirano.⁴

U školama se individualna LGBTIQ-fobija može prepoznati u stavovima i ponašanjima učenika/učenica, nastavnica/nastavnika i drugog školskog osoblja. Često proizlazi iz neznanja, dezinformacija i stereotipa, koji pak dovode do nerazumijevanja i straha. Primjer nalazimo u istraživanju političke pismenosti maturanata iz 2021. godine, koje je pokazalo da 33,9% učenika homoseksualnost smatra bolešću ili poremećajem, unatoč tome što je homoseksualnost uklonjena s popisa psihičkih poremećaja još davne 1973. (kada ju je Američko psihijatrijsko udruženje uklonilo iz *Dijagnostičkog i statističkog priručnika za duševne poremećaje*, DSM), a što je potvrdila i Svjetska zdravstvena organizacija 1990. godine.

Institucionalni oblik LGBTIQ-fobije odnosi se na načine na koje institucije – poput vlade, škola, crkava ili poslovnog sektora – sustavno diskriminiraju LGBTIQ+ osobe u zakonima i pravilima te odbijanjem usluga i dezinformacijama. U školskom kontekstu to može biti vidljivo u obrazovnim politikama, školskim kurikulumima, pravilima i praksi nastavnog osoblja, a ovakva diskriminacija može postojati na svim razinama – od ministarstva obrazovanja do pojedinih škola i njihovih zaposlenika/zaposlenica. LGBTIQ tema gotovo da i nema u školskim udžbenicima, a službene edukacije za nastavnike i nastavnice koji se žele informirati i predavati o ovim temama u školama ne postoje.

Analiza predmetnih kurikuluma, kurikuluma međupredmetnih tema i nastavnih materijala (Hođić i LORI, 2022.) pokazuje da su ove teme uglavnom nevidljive, nedovoljno zastupljene i/ili marginalizirane. Izrazito problematični nalazi odnose se na mnoge primjere heteronormativnog pristupa adolescentskoj seksualnosti – u trinaest nastavnih materijala iz pet predmeta navodi se da se u pubertetu javlja „zanimanje za suprotni spol“ ili neka slična formulacija koja seksualni razvoj i identitet opisuje jedino u kontekstu heteroseksualne privlačnosti. Također, u dva udžbenika psihologije prisutne su stigmatizirajuće i osuđujuće tvrdnje koje negiraju trans i rodno nenormativna iskustva i identitet.

⁴ Citat iz istraživanja *Iskustva i potrebe mladih LGBTIQ osoba u Hrvatskoj* (Štambuk i sur., 2022).

Slično tome, prvi, drugi razred srednje smo dobili letak od Grada Zagreba di su bili svi brojevi telefona razne pomoći, centri. To je imalo dvije, tri stranice. Bilo je svega. Bilo je: pomoć za kockanje, alkoholizam, za pušače, za drogiranje. Ja sam baš skenirao svaku stranicu da vidim da li bi možda bio neki LGBT support centar... Bilo je toliko puno support centara, ali nije bio niti jedan LGBT support centar.⁵

Kulturološki oblik LGBTIQ-fobije odražava stavove šire javnosti, koji se često prenose s generacije na generaciju putem osobnih odnosa, medija i kulture. Ako osoba odrasta u okruženju u kojem se homoseksualnost prikazuje kao nešto negativno, vjerojatno će razviti homofobične stavove. Ovaj oblik LGBTIQ-fobije utječe na razvoj nesvjesne pristranosti i formiranje stavova još od djetinjstva (eng. *implicit bias*). Implicitna pristranost odnosi se na nesvjesne stavove, predrasude i stereotipe koje ljudi razvijaju prema određenim skupinama na temelju kulturnih normi, osobnih iskustava i društvenog okruženja. Ti se stavovi pojavljuju automatski i nenamjerno, a utječu na naše prosudbe, odluke i ponašanja, čak i kada svjesno smatramo da nismo pristrani ili diskriminatorni. Stoga odrastanje u društvu u kojem su LGBTIQ+ osobe nevidljive ili stigmatizirane dovodi do nesvjesnih, automatskih negativnih stavova o LGBTIQ+ osobama (i reakcija na njih), suptilnih oblika diskriminacije, nelagode u interakciji s LGBTIQ+ osobama ili nesvjesnog pogodovanja heteronormativnim stavovima i praksama.

Budući da je implicitna pristranost oblikovana društvenim i kulturološkim faktorima, sustavno obrazovanje i osvještavanje o LGBTIQ+ pitanjima ključno je za smanjenje nesvjesnih predrasuda i stvaranje sigurnijeg, inkluzivnijeg školskog okruženja.

Kao kulturološki oblik LGBTIQ-fobije prepoznamo sljedeće: opće komentare i viceve o LGBTIQ+ osobama s negativnim konotacijama, medijske i kulturne sadržaje kojima se LGBTIQ+ osobe prikazuju negativno, na površan način i samo kroz predrasude ili isključivo kao izvor problema, zatim pisanje grafita i govor mržnje protiv LGBTIQ osoba i sl.

Sva tri oblika LGBTIQ-fobije međusobno su isprepletene, a njihovo prepoznavanje i suzbijanje ključno je za izgradnju sigurnog i uključivog društva. Institucionalna diskriminacija često ovisi o političkoj volji, dok je kulturološka najraširenija i najteže ju je mijenjati. Individualni stavovi oblikovani su utjecajem kulture i institucija, što znači da promjene u tim područjima mogu dugoročno smanjiti direktnu LGBTIQ-fobiju. Samo sustavne promjene mogu doprinijeti stvaranju okruženja u kojem su svi učenici jednako prihvaćeni i poštovani, bez obzira na njihovu seksualnu orijentaciju ili rodni identitet.

---

⁵ Štambuk i sur., 2022.

ZAŠTO JE VAŽNO PREPOZNATI LGBTIQ-FOBIJU I ZAŠTO SE ŠKOLE TREBAJU NJOME BAVITI?

Odrastanje, a posebno razdoblje adolescencije, donosi brojne izazove s kojima se svaka mlada osoba treba suočiti. Za mnoge mlade to je razdoblje ispunjeno stresom, anksioznošću i depresijom, a briga o njihovom mentalnom zdravlju postala je ključno društveno pitanje. Zbog svoje seksualne orijentacije ili rodnog identiteta i izražavanja LGBTIQ mladi su, u odnosu na svoje heteroseksualne vršnjake i vršnjakinje, izloženi većem riziku od diskriminacije i nasilja, nepoštovanju svojih ljudskih prava te manjinskom stresu, dok im dodatne izazove predstavljaju procesi razvoja vlastitog identiteta i briga o tome kako, kada i kome će otkriti svoj LGBTIQ identitet.

LGBTIQ-fobija ne utječe samo na LGBTIQ+ mlade već i na cisrodne i heteroseksualne učenike i učenicice koji ne odgovaraju rodnim stereotipima kao i na one koji imaju lezbijke, gejeve, biseksualne ili transrodne osobe među članovima/članicama svoje obitelji ili kao prijateljice/prijatelje, a u konačnici i na cjelokupnu školsku zajednicu. Okruženje u kojem se ne poštuje različitost i ne njeguje empatija plodno je tlo za razvoj nasilničkog ponašanja, netolerancije i diskriminacije. Stoga je važno da škole prepoznaju svoju ulogu u stvaranju sigurnog i podržavajućeg prostora za sve učenike i učenicice.

Zakonski okvir jasno pokazuje da su škole obvezne osigurati sigurno i inkluzivno okruženje za sve učenike i učenicice (uključujući LGBTIQ+ mlade osobe) te poduzimati mjere protiv svih oblika diskriminacije i nasilja.

Prema članku 4. Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, cilj je odgoja i obrazovanja „odgajati i obrazovati učenike u skladu s općim kulturnim i civilizacijskim vrijednostima, ljudskim pravima i pravima djece, osposobiti ih za življenje u multikulturalnom svijetu, za poštivanje različitosti i toleranciju te za aktivno i odgovorno sudjelovanje u demokratskom razvoju društva“. Nadalje, članak 67. istog zakona obvezuje škole da osiguraju sigurno okruženje za učenike i učenicice, što uključuje zaštitu od svih oblika nasilja, pa tako i od homofobije, transfobije i drugih oblika diskriminacije.

Zakon o suzbijanju diskriminacije zabranjuje diskriminaciju na temelju spolne orijentacije, rodnog identiteta i rodnog izražavanja. Škole su kao javne institucije obvezne provoditi ovaj zakon te osigurati zaštitu učenika i učenica od diskriminacije i nasilja. Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima obvezuje škole da djeluju preventivno i reagiraju na sve oblike nasilja, uključujući nasilje motivirano LGBTIQ-fobijom.

MANJU STOPU VRŠNJAČKOG NASILJA

Škole koje provode programe usmjerene na suzbijanje nasilja temeljenog na spolnoj orijentaciji i rodnom identitetu bilježe manju učestalost napada na LGBTIQ+ učenike/učenice u odnosu na one koje nemaju takve strategije. Prepoznavanje i suzbijanje svih oblika diskriminacije pridonosi stvaranju školskog okruženja u kojem se svi učenici i učenice osjećaju slobodni biti ono što jesu, bez straha od osude ili nasilja.

BOLJU ZAŠTITU LGBTIQ+ UČENICA I UČENIKA

U slučajevima u kojima dođe do nasilja nad LGBTIQ+ mladima škole imaju razrađene mehanizme pružanja podrške žrtvama i sankcioniranja počinitelja nasilja.

SIGURNIJE ŠKOLSKO OKRUŽENJE ZA SVE

U školama koje aktivno rade na smanjenju LGBTIQ-fobije, učenici i učenice osjećaju se sigurnije, imaju veću slobodu izražavanja, bolju psihološku dobrobit i ostvaruju bolje akademske rezultate. Škole koje promiču poštovanje različitosti stvaraju zdravije i poticajnije okruženje za sve.

Škole imaju ključnu ulogu u stvaranju sigurne i podržavajuće okoline za sve učenice i učenike, uključujući i LGBTIQ+ mlade. Aktivno djelovanje protiv LGBTIQ-fobije ne samo da štiti ugrožene skupine već i doprinosi cjelokupnoj školskoj zajednici, promovirajući vrijednosti tolerancije, razumijevanja i međusobnog poštovanja. Time škola postaje mjesto u kojem svi učenici i učenice mogu rasti, razvijati se i učiti u sigurnom i poticajnom okruženju.

2. VRŠNJAČKO NASILJE NA OSNOVI SPOLNE ORIJENTACIJE I RODNOG IDENTITETA I/ILI IZRAŽAVANJA

Učenici u mojoj školi su me svakodnevno zlostavljali. Nazivali su me pogrdnim imenima, nagurali me, prijetili mi smrću, pljuvali po meni. Profesori i profesorice te pedagoška služba u mojoj školi nisu bili pripremljeni za rad s mladom LGBT osobom, niti za suočavanje s homofobijom i transfobijom. Posljedice tog zlostavljanja dovele su me do samoozljeđivanja te pokušaja suicida. Te posljedice i dalje nosim sa sobom. Vjerujem da bi sve škole trebale biti mjesto nulte tolerancije na sve nasilje i da niti jedno dijete ili mlada osoba nikada ne bi trebali prolaziti ono što sam ja.

*Kvir mlada osoba iz Hrvatske
(kampanja LORIIDAHOBIT2020)*

Mlade osobe koje se na bilo koji način razlikuju od drugih vršnjaka i vršnjakinja i ne uklapaju u uobičajene norme i standarde često postaju mete vršnjačkog nasilja. Vršnjačko nasilje temeljeno na spolnoj orijentaciji i rodnom identitetu odnosi se na verbalno, fizičko ili psihološko zlostavljanje učenika/učenica zbog njihove stvarne ili percipirane spolne orijentacije, rodnog identiteta ili rodnog izražavanja.

Takvo nasilje dolazi u različitim oblicima: od pogrdnih naziva i dobacivanja neprikladnih komentara (verbalno nasilje), preko ignoriranja i/ili isključivanja osobe iz različitih aktivnosti, otkrivanja seksualne orijentacije mlade osobe drugima bez njene dozvole (tzv. autanje), ismijavanja i širenja glasina o osobi (usmeno ili preko društvenih mreža), uništavanja vlasništva i sl., pa sve do fizičkih napada.

Predrasude, stereotipi, nedostatak obrazovanja i osviještenosti o LGBTIQ+ temama u školama, manjak razumijevanja i prihvaćanja, strah od nepoznatog ili različitog itd. neki su od razloga zbog kojih LGBTIQ+ učenici i učenice postaju žrtve LGBTIQ-fobičnog vršnjačkog nasilja.

Kod mladih LGBTIQ+ osoba koje su doživjele vršnjačko zlostavljanje i/ili nasilje veća je vjerojatnost lošijeg uspjeha u školi te negativnih ishoda vezanih uz emocionalnu dobrobit i mentalno zdravlje, koji uključuju:

- povećanu anksioznost i depresiju,
- osjećaj usamljenosti,
- nisko samopoštovanje i osjećaj srama,
- povlačenje iz društvenih aktivnosti,
- probleme s koncentracijom i slabiji školski uspjeh,
- fizičke simptome poput glavobolja, želučanih tegoba i nesаницe,
- povećan rizik od suicidalnih misli i ponašanja.

TKO MOŽE BITI ŽRTVA LGBTIQ-FOBIČNOG NASILJA?

- LGBTIQ+ učenici i učenice
- Učenici i učenice koji nisu LGBTIQ+, na temelju pretpostavke o njihovoj spolnoj orijentaciji i/ili rodnom identitetu (npr. učenice i učenici čije se rodno izražavanje ne podudara s tradicionalnim izgledom ili koji se razlikuju ili odskaču u ponašanju ili izgledu od svojih vršnjaka/vršnjakinja)
- Mlade osobe koje imaju prijatelja/prijateljicu ili člana/članicu obitelji koji su LGBTIQ+
- Djeca koja potječu iz duginih obitelji (u kojima su oba ili jedan roditelj LGBTIQ+)

Klasični primjeri koje osobe koriste kako bi nekoga okarakterizirale kao LGBTIQ+ osobu:

- kratka kosa za djevojke, posebno djelomično izbrijana (tzv. *undercut*)
- gestikulacija koja se ne uklapa u tradicionalne rodne uloge (npr. dečko koji koristi „feminizirane“ geste, djevojka koja hoda i oblači se „maskulino“)
- nošenje šarene odjeće (osobito duginih boja – koja se tradicionalno upotrebljava kao simbol za LGBTIQ+ osobe) ili nestandardne odjeće (npr. uske traperice ili ružičasta košulja za dečke, široke hlače ili kravate za djevojke)
- nošenje simbola LGBTIQ+ udruga ili pokreta (značke, narukvice, naljepnice itd.)

Prema podacima *UNESCO-a (2021.)*, 54% LGBTIQ osoba barem je jednom doživjelo nasilje u školi na temelju seksualne orijentacija i/ili rodnog identiteta, 83% učenika/učenica barem je ponekad čulo negativne komentare o LGBTIQ učenicama/učenicima, dok ih je 67% barem jednom bilo meta negativnih komentara.

ZAŠTO LGBTIQ+ UČENICI/UČENICE NE PRIJAVLJUJU NASILJE I NE TRAŽE POMOĆ?

Postoje brojni razlozi zbog kojih LGBTIQ+ mladi ne mogu ili ne žele prijaviti nasilje i potražiti pomoć. Jedan je od glavnih razloga to što nisu otvoreni o svojoj spolnoj orijentaciji i/ili rodnom identitetu. Većina druge djece i mladih u slučaju doživljenog nasilja može potražiti pomoć unutar svoje obitelji ili od nastavnog osoblja, međutim za LGBTIQ+ mlade donošenje ove odluke podrazumijeva i otkrivanje svog (LGBTIQ) identiteta, što donosi niz nelagoda, rizika i bojazni.

Otkrivanje mladih drugima o tome da su lezbijke, gejevi, biseksualne, transrodne ili interspolne osobe može uključivati i:

- strah od negativnih reakcija obitelji, školskog osoblja i drugih učenika/učenica
- strah od odbacivanja i osude
- strah od daljnjeg stigmatiziranja i zlostavljanja
- strah od toga da će njihov identitet (prisilno) biti otkriven cijeloj školi i/ili njihovoj obitelji
- osjećaj srama i nelagode
- suočavanje s nedostatkom razumijevanja i podrške

- uvjerenje da školsko osoblje neće reagirati i riješiti situaciju učinkovito
- uvjerenje da prijavljivanje neće ništa promijeniti ili da će uzrokovati dodatne probleme.

Rezultati nedavno provedenog istraživanja pokazali su da čak 77% LGBTIQ mladih srednjoškolske dobi u Hrvatskoj ne zna kome uopće može prijaviti nasilje ako ga dožive (Štambuk i sur., 2022). To nam govori da je ključno raditi na povećanju vidljivosti podrške koja je mladima dostupna, ali i na transparentnosti u vezi s poduzimanjem konkretnih mjera u suzbijanju LGBTIQ-fobičnog nasilja.

PITALE SMO MLADE:

Za potrebe kampanje za osvještavanje mladih o štetnosti LGBTIQ-fobičnog govora „Sigurnost počinje s nama“ (2024.) u anonimnoj smo anketi pitale mlade što bi im pomoglo da prijave (doživljeno) verbalno nasilje u školi. Ovo su njihovi odgovori:

- *Podrška nastavnog i stručnog osoblja, jasna informacija kome se trebam javiti i povjerenje u osobu kojoj prijavljujem nasilje*
- *Bolja podrška od prijatelja, više razgovora o LGBTQ-fobiji i sveukupno bolje okruženje ne samo u školi nego i van nje*
- *Vjerojatno više prijavljenih slučajeva, veća podrška u školi i veća podrška doma*
- *Samo postojeće smjernice i struktura koja bi svima bila poznata u prijavljivanju verbalnog nasilja: Kome se točno obratiti, što će biti poduzeto itd.*
- *Eksplisitna izjava škole i osoblja da podržavaju LGBT zajednicu, mjesto za anonimne prijave, (pro)aktivna stručna služba koju je briga za dobrobit učenika*
- *Stručna služba (psihijatar/pedagog) kojoj vjerujem, znanje da će nešto biti učinjeno oko toga, podrška učenika i učitelja*
- *Bolje, prihvatljivo okruženje gdje se zna da su queer osobe prihvaćene, profesori koji svoje predrasude drže van učionica, školski psiholog koji radi svoj posao*
- *Osviješteno nastavno i stručno osoblje, javno podržavanje svih manjina od strane škole, jasne sankcije za sve oblike nasilja (i za učenike/ice i osoblje).*
- *Da je administracija jasno prijateljski nastrojena, da su profesori nepristrani i da homofobija nije norma među osobljem.*

3. LGBTIQ-FOBIČAN GOVOR

77%

LGBTIQ mladih u Hrvatskoj je tijekom srednje škole bilo više puta ili često izloženo homofobičnim/transfobičnim komentarima svojih vršnjaka/vršnjakinja

61%

njih doživjelo je verbalno nasilje u srednjoj školi zbog svog LGBTIQ identiteta

20%

LGBTIQ mladih doživjelo je verbalno nasilje nastavnog i stručnog osoblja u srednjoj školi u Hrvatskoj

Podaci iz istraživanja *Iskustva i potrebe LGBTIQ mladih u Hrvatskoj* (Štambuk i sur., 2022)

S obzirom na to da je verbalno nasilje jedan od najčešćih oblika nasilja s kojim se mlade LGBTIQ osobe suočavaju u školskom okruženju, u nastavku teksta detaljnije ćemo se pozabaviti LGBTIQ-fobičnim govorom te prijedlozima za njegovo sprečavanje.

LGBTIQ-fobičan govor usmjeren je protiv LGBTIQ osoba s namjerom ili učinkom ponižavanja, povređivanja, dehumaniziranja ili diskriminacije na temelju spolne orijentacije i/ili rodnog identiteta osobe. Može biti usmjeren prema nekoj osobi na temelju stvarnog identiteta ili pretpostavke da je ta osoba lezbijka, gej, transrodna ili interspolna.

PRIMJERI LGBTIQ-FOBIČNOG GOVORA

Homoseksualnost je psihički poremećaj, i takve osobe treba liječiti, a ne puštati da paradiraju gradovima⁶

Zašto ne možeš biti normalna i jednostavno odabrati dečka ili curu?

Ne osuđujem gej osobe, ali zašto moraju naglašavati da su gej, to je stvarno nepotrebno.

Ma koja prava vi želite vi imate samo prava u svoja 4 zida a ne promovirati pederizam po cesti⁷

Nemam ništa protiv gay [sic] ljudi. Ali ovo je previše. Tip u haljini uzor djeci?⁸

⁶ Govor mržnje prema LGBTIQ zajednici: analiza narativa (Zagreb Pride, 2023a:8).

⁷ Isto (10).

⁸ Komentar na portalu index.hr 14. svibnja 2024.

Ako netko kontinuirano nastavlja koristiti LGBTQI-fobičan govor nakon upozorenja i nakon što je postao svjestan o tome kakve posljedice on ostavlja, tada se radi o verbalnom nasilju ili zlostavljanju.

PITALE SMO MLADE:

U anonimnoj anketi u sklopu kampanje „Sigurnost počinje s nama“ (2024.) pitale smo mlade kako se osjećaju kad čuju LGBTQI-fobičan govor u školi. Ovo su njihovi odgovori:

- *Osjećam se jako napadnuto i nesigurno. Pogotovo kad je govor nasilan a ne samo ne-educiran.*
- *Uznemireno, ali često i osobno prozvano, ugroženo i nesigurno.*
- *Prestrašeno, nesigurno*
- *Užasno, ljuto, osjećam veliku nepravdu, tužno, nesigurno*
- *Neprihvaćeno*
- *Ljuto, frustrirano i zbunjeno.*
- *Ugroženo, ljuto, blago preplašeno*
- *Veliku anksioznost i tugu. Postanem pesimističan o budućnosti.*
- *Hladnoća, hladni znoj, rupa u trbuhu*
- *Osjećam težinu u prsima, kao mi sva krv ode u noge za fight or flight, ubrza mi se srce, „padne mi mrak na oči“*

GOVOR MRŽNJE USMJEREN NA LGBTIQ OSOBE

SMRT PEDERIMA!!!! TO STO STE VI JE BOLEST NE LJUBAV! BOLEST!!!!!!!, SMRT GEJEVIMA!!! UBI, UBI, UBI PEDERAA PEDERAAAA⁹

zapalio bi i njih dvije sa zastavom¹⁰

Pazi! Bolesni peder stane ti iza leđa ili uz tebe. Čuvaj se pederi šire više zaraznih bolesti. Mlati bolesno govno – Ubij¹¹

Mnoge su definicije govora mržnje, no jedna od najprihvaćenijih dolazi od Europske komisije protiv rasizma i netolerancije (ECRI): *Govor mržnje podrazumijeva zagovaranje, promicanje ili poticanje omalovažavanja, mržnje ili ponižavanja osobe ili skupine osoba, kao i svako uznemiravanje, uvredu, negativno stereotipiziranje, stigmatizaciju ili prijetnju upućenu takvoj osobi ili osobama i svako opravdavanje svih navedenih oblika izražavanja – koje se temelji na neiscrpnom popisu osobnih obilježja ili statusa koji uključuju „rasu“, boju kože, jezik, vjeru ili uvjerenja, nacionalnost ili nacionalnu ili etničku pripadnost, kao i podrijetlo, dob, invaliditet, spol, rod, rodni identitet i spolnu orijentaciju.*¹²

Govor mržnje (eng. hate speech) u Hrvatskoj je kažnjiv zakonom. Reguliran je u nekoliko pravnih akata:

1. Ustav Republike Hrvatske, članak 39.
2. Kazneni zakon, članak 325., stavak 1. (propisana kazna zatvora do tri godine)¹³
3. Zakon o suzbijanju diskriminacije, članak 25., stavak 1. (propisana novčana kazna od 665 do 4000 eura)¹⁴
4. Prekršajni zakon, niz odredbi.

Izražavanje u javnom govoru, tisku i medijima koje ne poziva na nasilje i/ili ne potiče diskriminaciju prema nekome na temelju neke od ljudskih karakteristika (vidjeti popis zaštićenih karakteristika u Zakonu o suzbijanju diskriminacije) prema hrvatskom zakonu ne spada u govor mržnje. Primjeri kao što su „Ne volim lezbe“ ili „Sad su svi odjednom bi“ ne spadaju u kategoriju govora mržnje prema zakonu, ali svakako jesu primjeri LGBTIQ-fobičnog govora.

⁹ *Rozi megafon: dva koraka naprijed, jedan natrag* (Jurčić i Dota, 2023:82).

¹⁰ Zagreb Pride, 2023:6.

¹¹ Jurčić i Dota, 2023:83.

¹² Europska komisija protiv rasizma i netolerancije (ECRI), 2016:16.

¹³ U Kaznenom zakonu govor mržnje navodi se kao *javno poticanje na nasilje i mržnju*.

¹⁴ U Zakonu o suzbijanju diskriminacije (NN 85/08) govor mržnje navodi se kao *stvaranje neprijateljskog, ponižavajućeg i uvredljivog okruženja*.

MIKROAGRESIJE

Osim direktnih i lako uočljivih primjera LGBTIQ-fobičnog govora, predrasude prema lezbijkama, gej, transrodnim i interspolnim osobama često se manifestiraju i **mikroagresijama**, vrlo suptilnim ponašanjima i načinima izražavanja koje onome kome su namijenjene upućuju uvredljivu ili neprijateljsku poruku. Mikroagresije mogu biti namjerne (suptilna omalovažavanja kojima se svjesno želi nekoga poniziti) ili nenamjerne, u kojima osoba nije svjesna da njeno ponašanje ili stav direktno vrijeđa ili ponižava drugu osobu.

Neki od čestih primjera mikroagresija su:

- vrijeđanje, ponižavanje ili povređivanje trans ili nebinarnih osoba pitanjima poput „Jesi li muško ili žensko?“, iznošenje pretpostavki o njihovim spolnim organima, kao npr. „Sigurno imaš vaginu“, te iskazivanje mišljenja o tome da su one „osobe koje samo traže pažnju“
- namjerno upotrebljavanje različitog roda od onog koji transrodna osoba upotrebljava za sebe (eng. *misgendering*)
- oslovljavanje transrodne osobe imenom koje je upotrebljavala prije tranzicije (eng. *deadnaming*)
- pretpostavka da biti lezbijka, gej, biseksualna, transrodna, interpolna ili kvir osoba predstavlja izbor ili način života
- poricanje postojanja i posljedica homofobije, bifobije ili transfobije („Ma ti si samo preosjetljiv/preosjetljiva...“)
- prihvaćanje heteronormativne i/ili rodno normativne kulture i ponašanja u kojima se samo heteroseksualnost i cisrodnost tretiraju kao „normalni“ („Koja od vas dvije je ‘muško’ u vezi?“)
- prosuđivanje LGBTIQ identiteta na temelju stereotipa, kao na primjer „Uopće ne izgledaš kao lezbijka, tako si ženstvena!“
- objektivizacija ili senzacionalizacija LGBTIQ identiteta („Ajme, imam jednog gej prijatelja, on je skroz *cool!*“).
- umanjivanje gej ili lezbijskih veza i iskustava („Nema veze što si gej, sad je to baš popularno“ ili „Možda nisi baš lezbijka, možda ti je to faza“)
- postavljanje neprikladnih ili invazivnih pitanja transrodnim osobama („Kojeg si spola bio prije tranzicije?“)
- šale ili ismijavanje nečijeg iskustva rodno identiteta izjavama kao što je „Ja se od danas nadalje identificiram kao Napoleon“
- činjenje da se trans ili rodno nebinarna osoba osjeća nepoželjno

Sva ova ponašanja, bila namjerna ili nenamjerna, mogu dovesti do toga da se druga osoba osjeća neugodno, izloženo i ismijano te utječu na kreiranje neprijateljskog i nesigurnog okruženja.

Mikroagresije, čak i kada nisu izgovorene s lošom namjerom, mogu učiniti da se osoba osjeća nepoželjno, neprihvaćeno i nesigurno. Na primjer, rečenica poput „Super izgledaš kao žena“ upućena transrodnoj osobi može djelovati kao kompliment, ali istovremeno sugerira da osoba nije „prava“ žena. Umjesto toga, prikladnije bi bilo jednostavno reći „Super izgledaš“.

I sad sam skužio iz ovih razgovora da je više prisutan taj neki... možda nismo neko direktno nasilje doživjeli, nego su više prisutne te mikroagresije i osjećaj nesigurnosti. Ja nisam nikad ništa direktno osjetio na sebi, ali sam se stalno osjećao nesigurno.¹⁵

¹⁵ Štambuk i sur., 2022:24.

4. SMJERNICE ZA SUZBIJANJE LGBTIQ-FOBIJE NA RAZINI ŠKOLE

Jasan stav nulte tolerancije na LGBTIQ-fobičan govor i nasilje u školskom okruženju te njegovanje vrijednosti uključivosti i poštovanja različitosti temelji su na kojima se gradi škola kao sigurno mjesto za razvijanje punih potencijala djece i mladih, bez obzira na njihove razlike.

➤ STRATEŠKI PRISTUP

LGBTIQ-fobija, kao i nasilje koje iz nje proizlazi, kompleksan je društveni problem za koji ne postoji brzo i jednostavno rješenje. Njegovo suzbijanje zahtijeva strateški pristup, preuzimanje odgovornosti i suradnju svih ključnih dionika – učenika i učenica, nastavnog osoblja, roditelja te školskih i nadležnih institucija.

Borba protiv ovakvih oblika nasilja traži posvećenost i ustrajnost svih uključenih. Iskustva škola koje aktivno rade na smanjenju LGBTIQ-fobije pokazuju da su pozitivne promjene moguće i ostvarive.

Razvijanje strategije uključuje provođenje istraživanja u školama, razvijanje edukativnih programa (za nastavnike/nastavnice i učenice/učenike), izradu pravilnika i protokola, suradnju s organizacijama i institucijama koje rade u području zaštite ljudskih prava i suzbijanja nasilja nad mladima i/ili zlostavljanja mladih te nasilja/zlostavljanja među samim mladim osobama i dr.

Kako bi provedba temeljnih politika škole bila uspješna, važno je da cjelokupno školsko osoblje bude upoznato s politikom prevencije nasilja temeljenog na seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu.

➤ PREPOZNAVANJE PROBLEMA I POSTAVLJANJE TEMELJA – POLITIKA ŠKOLE

Prvi korak u prevenciji LGBTIQ-fobičnog nasilja i zlostavljanja priznavanje je i prepoznavanje problema nasilničkog ponašanja koje je usmjereno protiv LGBTIQ djece i mladih. Potrebno je jasno postaviti pravila i okvir za djelovanje na razini škole, što je najbolje učiniti izradom ili preinakom dokumenta koji se odnosi na politiku i postupanje škole u sprečavanju nasilja i vršnjačkog zlostavljanja. Dokument treba jasno navesti zabranu diskriminacije, nasilja i drugih neprihvatljivih ponašanja na osnovi spolne orijentacije i rodnog identiteta i/ili izražavanja te uključiti definicije LGBTIQ-fobičnog nasilja i LGBTIQ-fobičnog govora. U istom dokumentu definiraju se i protokoli za prijavu takve vrste nasilja, djelokrug odgovornosti, mehanizmi djelovanja te sankcije.

Uz izradu novog dokumenta potrebno je napraviti i analizu postojećih dokumenata škole (Etički kodeks, Pravilnik o radu, Kućni red itd.) te u njih ugraditi jasnu politiku škole o nultoj toleranciji na diskriminaciju i nasilje temeljeno na seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu te važnost poštovanja i prihvaćanje svih učenika/učenica i zaposlenica/zaposlenika škole.

Navedena načela ravnopravnosti i brigu za dobrobit svih učenika/učenica škola može unijeti i u svoju misiju, viziju i/ili temeljne vrijednosti škole. Škola na ovaj način svima šalje jasnu poruku o temeljnim vrijednostima koje zastupa, kako učenicama/učenicima i njihovim roditeljima tako i zaposlenicima/zaposlenicama i suradnicama/suradnicima te široj javnosti.

Naša je misija pridonijeti razvoju društva stvarajući znatiželjne, otvorene, odgovorne i sposobne mlade ljude koji će razvijati razumijevanje i toleranciju prema različitostima te pozitivno utjecati na život drugih (III. gimnazija Split – Prirodoslovno-matematička gimnazija, Vizija i misija škole).

Osim usvajanja kurikula nastavnih predmeta, važno mjesto u školi zauzimaju vrijednosti poput solidarnosti, različitosti i multikulturalnosti, odgovornosti prema okolišu, vlastitom i tuđem zdravlju, kao i prema cjelokupnome životnom okruženju i budućim generacijama, što sve zajedno čini temelj održivog razvoja (Gimnazija Pula, Riječ ravnatelja).

PRAĆENJE UČESTALOSTI HOMOFABIČNOG, BIFABIČNOG I TRANSFABIČNOG NASILJA U ŠKOLI

Praćenje učestalosti homofabičnog, bifabičnog i transfabičnog nasilja u školama izuzetno je važno. Ono omogućuje jasnije uočavanje problema te razvoj ciljanih programa i akcija koje su usmjerene na sprečavanje nasilja i promicanje inkluzivnog okruženja u školama. Ovi podaci važni su i za zaštitu učenika i učenica koji su žrtva takve vrste nasilja kao i za osvještavanje nastavnog i stručnog osoblja, učenika/učenica i roditelja o ovom problemu.

Praćenje LGBTIQ-fabičnog nasilja može uključiti i alternativne metode poput npr. provođenja anketa među učenicima/učenicama i nastavnicima/nastavnicama ili pak postavljanja sandučića u školi putem kojeg učenici/učenicice mogu anonimno prijaviti nasilje i/ili zlostavljanje koje im se dogodilo ili kojem su prisustvovali. Važno je osigurati postojanje učinkovitih i dostupnih sustava prijavljivanja nasilja, o kojima treba redovito informirati učenike i učenice.

UNESCO-ve preporuke kako provoditi istraživanja i pratiti problem nasilja na temelju seksualne orijentacije, rodnog identiteta ili izražavanja u obrazovnom sustavu mogu se naći u publikaciji *Bringing it out in the open: Monitoring school violence based on sexual orientation, gender identity or gender expression in national and international surveys*.

AKCIJSKI PLAN ZA AKTIVNI PRISTUP

Budite svjesni da smanjenje LGBTIQ-fobije i vršnjačkog nasilja na osnovi seksualne orijentacije i rodnog identiteta zahtijeva dugotrajno i strateško djelovanje. Ovisno o polaznoj točki (koja se može odrediti na temelju rezultata ankete – analize stanja na razini škole), preporuka za svaku školsku godinu jest izraditi akcijski plan kojim će se definirati ciljevi i ishodi koji se žele postići u tom razdoblju, aktivnosti koje će se provoditi kako bi se ostvarili ti ciljevi, vremenski okvir i osobe koje su odgovorne za provedbu navedenih aktivnosti. Kako bi se osigurao njegov stvarni učinak, uz akcijski plan nužno je razviti i mehanizme praćenja provedbe navedenog plana kao i vrednovanje postignutih rezultata.

IMENOVANJE ODGOVORNE OSOBE/TIMA

Jedan od ključnih koraka u suzbijanju LGBTIQ-fobije u školi jest imenovanje osobe ili tima koji će biti zaduženi za ovo područje. Time škola jasno pokazuje odgovornost, aktivan pristup i transparentnost u rješavanju ovog problema. Pritom je bitno osigurati da imenovana osoba ili tim imaju odgovarajuća znanja i resurse za svoj rad. Također, njihova je uloga redovito izvještavati upravu škole o stanju i napretku u suzbijanju LGBTIQ-fobije te raditi na stvaranju sigurnog i podržavajućeg okruženja za sve učenike i učenice.

KOMUNICIRANJE POLITIKE ŠKOLE

Politika škole vezana za nultu toleranciju na nasilje te posvećenost škole osiguravanju sigurnih i poticajnih okruženja za sve svoje učenike i učenice treba biti jasno komunicirana svim relevantnim akterima: od samih učenica/učenika, preko nastavnog i stručnog osoblja, roditelja (ili osoba koje su u ulozi roditelja – npr. usvojitelji) i šire.

Nova Strategija Europske unije o pravima djeteta (2021.) donosi nekoliko ciljanih mjera koje se direktno odnose na LGBTIQ djecu. Strategija prepoznaje *specifične potrebe LGBTIQ djece kad je riječ o mentalnom i fizičkom zdravlju koje je potrebno riješiti na odgovarajući način*, ističe da bi *pristup uključivom i kvalitetnom obrazovanju bez segregacije trebalo zajamčiti, među ostalim, jednakim postupanjem bez obzira na spol i seksualnu orijentaciju* te ukazuje na problem uznemiravanja i nasilja nad LGBTIQ djecom u školi i na internetu. Škola može izraditi i distribuirati pisane materijale namijenjene učenicima/učenicama, roditeljima, nastavnicama/nastavnicima i stručnim suradnicima/suradnicama o tome što je LGBTIQ-fobičan govor i nasilje, koje su njegove posljedice te kakva je politika i protokol škole.

Uključivanje LGBTIQ te ma u nastavni program važan je korak u stvaranju sigurnog školskog okruženja za LGBTIQ učenike/učenice, a pomaže i učenicama/učenicima heteroseksualne orijentacije da bolje razumiju i sebe i svoje LGBTIQ vršnjake/vršnjakinje te da razvijaju zdrave stavove.

Važno je učiniti vidljivima postignuća na području suzbijanja LGBTIQ-fobičnog nasilja ili ponašanja, što se može učiniti objavama u školskim novinama, na internetskoj stranici, oglasnoj ploči ili javnim događanjima.

RAD S RODITELJIMA

Škola se može suočavati s prigovorima roditelja ili skrbnika/skrbnica zbog toga što se na nastavi ili tijekom školskih aktivnosti raspravlja o spolnoj orijentaciji i rodnom identitetu. Među prigovorima mogu se nalaziti stavovi o tome da suzbijanje homofobičnog, bifobičnog i transfobičnog nasilja potiče učenike/učenicu da budu lezbijke, gejevi, biseksualne ili transrodne osobe ili tvrdnje da se učenicama/učenicima nameće razgovor o seksualnosti koja nije primjerena.

Dio ovakvih stavova može proizlaziti iz iracionalnog straha i neinformiranosti, pa se preporuča da škola organizira sastanak ili radionicu s roditeljima i skrbnicima/skrbnicama i time kreira prostor u kojem oni mogu podijeliti svoje strahove i nedoumice te istovremeno saznati znanstvene činjenice vezane uz temu LGBTIQ identiteta. Škola može istaknuti sljedeće:

- Homoseksualnost, biseksualnost i transrodnost nisu poremećaji ili manje vrijedne seksualne orijentacije, odnosno rodni identiteti. Američka psihijatrijska organizacija uklonila je homoseksualnost s liste mentalnih poremećaja još 1973. a Svjetska zdravstvena organizacija 1990. Transrodnost je uklonjena s liste 2019. Možete roditeljima i nastavnicima/nastavnicama predstaviti argumentacije odluka Svjetske zdravstvene organizacije ili pozvati stručnu osobu da o tome govori.
- Edukacija učenika/učenica o LGBTIQ temama neće utjecati na njihovu spolnu orijentaciju, rodni identitet i njegovo izražavanje. Ovi dijelovi identiteta nisu nešto što se može naučiti ili promijeniti edukacijom. Cilj je informirati djecu o različitostima i učiti ih poštovanju, toleranciji i empatiji.
- Škole koje otvoreno govore o LGBTIQ temama imaju manji broj slučajeva nasilja i diskriminacije. Djeca koja odrastaju u inkluzivnom okruženju manje su sklona nasilničkom ponašanju i predrasudama, što koristi cijeloj školskoj zajednici.
- Djeca će se tijekom života susretati s osobama različitih seksualnih orijentacija i rodni identiteta. Ako ih škola na primjeren način educira, lakše će razumjeti i prihvatiti različite ljude, što ih priprema za život u društvu.
- Školska edukacija o LGBTIQ temama nije „propaganda“ (stav koji također proizlazi iz LGBTIQ-fobije), već joj je namjera pružiti objektivne informacije o jednom dijelu identiteta osobe – seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu. Ne radi se o nametanju nikakvih posebnih vrijednosti niti uplitanju u osobne ili vjerske stavove obitelji, već joj je cilj povećati razumijevanje ove teme među svim dionicima u svrhu smanjenja nasilja i predrasuda.

Također je preporuka da se roditeljima pojasne pedagoški ciljevi programa ili obrađivanih tema vezanih uz temu spolne orijentacije i/ili rodnog identiteta koji se odnose na pružanje objektivnih informacija o ljudskoj seksualnosti, poticanje poštovanja, uvažavanja i jednakih obrazovnih mogućnosti, poboljšanje uspješnosti, suzbijanje vršnjačkog nasilja, zlostavljanja i diskriminacije i sl.

Onom dijelu roditelja i skrbnika/skrbnica te učenika/učenica koji misle da je homofobično, bifobično ili transfobično zlostavljanje prihvatljivo škola treba jasno komunicirati svoju odgovornost u osiguravanju sigurnog, ravnopravnog i poticajnog obrazovnog okruženja za sve svoje učenike/učenice te politiku cijenjenja različitosti i nulte tolerancije na bilo koju vrstu nasilja.

Preporuča se da škole surađuju s roditeljima i skrbnicima/skrbnicama kako bi spriječile vršnjačko nasilje i/ili zlostavljanje na osnovi spolne orijentacije, rodnog identiteta i njegova izražavanja. Roditeljima se može pojasniti i to da svi učenici/učenice (a ne samo oni/one koji su LGBTIQ) mogu biti žrtve homofobičnog, bifobičnog i transfobičnog nasilja. Nijedan roditelj ili skrbnik/skrbnica ne želi da njegovo/njezino dijete bude zlostavljano.

ŠKOLSKO OSOBLJE – EDUCIRANO I OSNAŽENO ZA REAGIRANJE NA LGBTIQ-FOBIJU

Ključno djelovanje u suzbijanju nasilja nad LGBTIQ učenicima dosljedno je reagiranje nastavnog i drugog osoblja škole na LGBTIQ-fobiju. U praksi se događa da školsko osoblje često ne reagira na ovu vrstu vršnjačkog nasilja, diskriminatornog jezika i ponašanja, a razlozi leže u učestalosti takvih događanja (homofobični i transfobični jezik te mikroagresije usmjerene na LGBTIQ osobe toliko su učestali da se na njih u društvu uglavnom ne reagira), neznanju i/ili nesnalaženju nastavnika/nastavnica (nisu sigurni koji bi bio prikladan način reagiranja), strahu od negativne reakcije roditelja odnosno školske uprave te smatranje da nemaju podršku ravnatelja/ravnateljica i drugog školskog osoblja za djelovanje u slučaju ovog društvenog problema.

Preduvjet za učinkovitu reakciju u ovakvim situacijama znanje je i osposobljenost školskog osoblja te jasna podrška školske uprave. Važno je da nastavnice/nastavnici budu svjesni značaja borbe protiv LGBTIQ-fobije i da razumiju negativne posljedice LGBTIQ-fobičnog govora i ponašanja. O značaju podrške nastavnika/nastavnica ukazuju i podaci istraživanja koji ističu da postojanje samo jedne podržavajuće odrasle osobe (nastavnik/nastavnica, pedagoginja/pedagog, psiholog/psihologinja itd.) ima značajne pozitivne utjecaje (LGBTIQ učenice/učenici osjećaju se sigurnije u svojim školama, doživljavaju manje viktimizacije te imaju veće razine psihološke dobrobiti i bolje nastavne rezultate).

Preporuka je da akcijski plan prevencije LGBTIQ-fobičnog nasilja i ponašanja svakako uključi i osposobljavanje školskog osoblja za prepoznavanje i reagiranje na ovakvo nasilje. Edukacije se mogu organizirati u suradnji s lokalnom samoupravom i organizacijama civilnog društva. Proces osposobljavanja može uključiti sustavnu edukaciju školskog osoblja i to kroz:

- procjenu početnog stanja – koliko se nastavnici i stručno osoblje osjećaju kompetentnima i spremnima reagirati,
- informiranje i edukacije za prepoznavanje i suzbijanje LGBTIQ-fobičnog nasilja,
- osiguravanje podrške nastavnicima/nastavnicama u postupcima reagiranja,
- sustavno praćenje i evaluaciju učinkovitosti provedenih mjera.

Nažalost, često su i nastavnici/nastavnice u ulozi počinitelja nasilja – 20% LGBTIQ mladih doživjelo je verbalno nasilje nastavnog i stručnog osoblja u srednjoj školi u Hrvatskoj (Štambuk i sur., 2022).

▶ SIGURNO I INKLUZIVNO ŠKOLSKO OZRAČJE

Prevenција, pružanje objektivnih informacija i edukacija učenika/učenica treba biti u samom fokusu rada školā jer se njima doprinosi stvaranju stava i atmosfere među učenicama/učenicima da je nasilničko ponašanje potpuno neprihvatljivo te da se neće tolerirati. Sigurnom ozračju doprinose programi koji promiču ljudska prava te aktivnosti koje potiču poštovanje različitosti i dostojanstva svake osobe.

▶ PITANJA ZA RAZMIŠLJANJE

Razmislite o vlastitoj radnoj okolini. Kakva je situacija za LGBTIQ+ učenike i učenice? Jesu li vidljivi ili nevidljivi? Ima li vaša škola strategije, dokumente, politike i uspostavljene procedure koje se odnose na LGBTIQ-fobično nasilje i ponašanje? Provode li se oni? Ima li škola jasnu politiku u vezi s reagiranjem na LGBTIQ-fobičan govor? Jesu li učenici/učenice svjesni tih strategija, dokumenata, politika i/ili procedura? A nastavnice/nastavnici i stručni suradnici/suradnice?

Koje od gore navedenih preporuka možete primijeniti u vašoj školi? Je li osoblje škole (barem dio njih) voljno učiti i provoditi neke od aktivnosti u kojima se o LGBTIQ+ temama raspravlja u pozitivnom svjetlu?

Preporuke Vijeća Europe i UNESCO-a za stvaranje sigurnog okruženja za LGBTIQ+ učenike i učenice u školama.

5. PREPORUKE ZA DJELOVANJE U SLUČAJU LGBTIQ-FOBIČNOG GOVORA

Na jednom satu biologije profesorica je objasnila učeniku koji je ismijavao drugog da je gej kako to nije dobro ponašanje te je skoro 10 minuta pričala o tome da nije važno kako se identificiramo, nego je važno kakve smo osobe. Ovo me toliko pogodilo da sam nakon sata popričao i zahvalio profesorici.¹⁶

Nastavnici i nastavnice te drugo školsko osoblje mogu učiniti jako mnogo u zaštiti mladih LGBTIQ osoba i u stvaranju uključive školske klime u kojoj će se svi učenici i učenice osjećati sigurno. U nastavku navodimo konkretne korake koje svatko može poduzeti ako se nađe u situaciji u kojoj svjedoči LGBTIQ-fobičnom govoru ili ponašanju.

REAGIRAJTE

Ne propuštajte priliku da prekinete LGBTIQ-fobičan govor ili ponašanje čim ga primijetite! Čak i jednostavna reakcija poput „Ovakav govor nije prihvatljiv u mojoj učionici“ šalje vrlo jasnu poruku. Pritom se pobrinite da vas čuje cijeli razred.

Važno je da nastavnici/nastavnice i stručne osobe u školi reaguju na LGBTIQ-fobičan govor. Šutnja školskog osoblja i ignoriranje problema podržava diskriminaciju i šalje pogrešnu poruku LGBTIQ+ učenicima/učenicama kako je nasilje prema njima prihvatljivo.

Reagiranjem se jasno daje do znanja da je takvo ponašanje neprihvatljivo te da je škola siguran prostor za svu djecu i mlade. Također, čin reagiranja u ovakvim situacijama pruža podršku mladoj osobi koja je povrijeđena nasiljem ili LGBTIQ-fobičnim govorom; ona osjeća da se njeno iskustvo uvažava te da se daje do znanja da se netrpeljivost ili nasilje prema LGBTIQ osobama neće tolerirati.

Neprepoznavanje, ignoriranje ili umanjivanje važnosti ovakvog događaja ili nečijeg osjećaja straha, srama i povrijeđenosti nikada nisu dobro rješenje, a, nažalost, dosta su česti. Ako nastavnik/nastavnica na homofobične šale ili govor jednog učenika ili učenice prema drugom reagira komentarima tipa: „Ajde, nije to ništa, danas se ne smije ni šaliti više“, ili: „Možda da ne izazivaš svojim ponašanjem, ne bi te gnjavili...“, „A gle, malo više budi muško, pa te neće napadati, ovako si k'o neka curica...“ vrlo je moguće da će mlada osoba koja je doživjela napad doživjeti dodatnu traumatizaciju te je upitno hoće li se više nekome u školi povjeriti u sličnim situacijama.

¹⁶ Kampanja „Sigurnost počinje s nama“ (2024.), anonimna anketa među LGBTIQ mladima

ISKORISTITE SITUACIJU ZA SENZIBILIZACIJU I EDUKACIJU UČENIKA I UČENICA

Svaka situacija u kojoj svjedočite LGBTIQ-fobičnom govoru ili ponašanju istovremeno je prilika za edukaciju i senzibilizaciju učenica i učenika. Nakon utvrđivanja neprihvatljivog ponašanja važno je istaknuti koja su ponašanja prihvatljiva, a koja nisu te objasniti razloge. Zbog činjenice da se neke pogrdne riječi (npr. *peder*) vrlo učestalo upotrebljavaju, moguće je da neki učenici/učenice ne razumiju zašto su te riječi uvredljive i nisu svjesni da upotreba tih riječi može povrijediti drugu osobu.

Iskoristite priliku za otvaranje dijaloga s učenicama i učenicima. Postavite im otvorena pitanja te s pomoću različitih primjera ispitajte kako se osjećaju u vezi s navedenom izjavom. Razgovarajte o različitosti, ljudskim pravima i važnosti prihvaćanja svih osoba bez obzira na njihovu seksualnu orijentaciju ili rodni identitet.

PRUŽITE PODRŠKU UČENIKU/UČENICI KOJI SU BILI META NASILJA

U ovakvim situacijama važno je pružiti podršku mladoj osobi koja je bila meta nasilja. Pritom nemojte pretpostavljati što ta osoba proživljava i treba li pomoć, već je pitajte kako je, želi li razgovarati o tome što se dogodilo (sada ili kasnije) i što joj treba. Čak i ako vam se učenica ili učenik koji su bili meta nasilja ne povjeri odmah, važno je poslati poruku da u školi postoji osoba kojoj se može obratiti i u koju može imati povjerenja.

PODRŽITE ODGOVORNOST KOD UČENIKA/UČENICA I BUDITE PRIMJER POZITIVNIH PONAŠANJA

Upoznajte se s pravilima i procedurama u vašoj školi vezanima za pedagoške mjere koje se mogu poduzeti u slučajevima LGBTIQ-fobičnog govora ili nasilničkog ponašanja. Ako u politikama i pravilima škole nije jasno istaknuta neprihvatljivost LGBTIQ-fobičnog govora ili nasilničkog ponašanja, potaknite kolektiv na uvrštavanje takve formulacije u dokumente škole i jasno navedite posljedice za učenike i učenice koji čine verbalno ili druge vrste nasilja. Radite s kolegama/kolegicama na osvještavanju o važnosti borbe protiv homofobije, bifobije i transfobije te promicanju inkluzivnog okruženja. Uključite LGBTIQ teme u nastavu te svojim radom potičite aktivnosti koje pobuđuju uvažavanje i razumijevanje različitosti.

Kao što kaže Sabina Saltović, školska psihologinja iz Rijeke:

Biti školska psihologinja u školi znači poticati psihosocijalni razvoj svih učenika te prihvaćati i promicati njihove različitosti, bez obzira na njihovu seksualnu orijentaciju ili rodni identitet. LGBTIQ-fobičan govor ne smije biti dio škole, mjesta tolerancije drugih i drugačijih. Ipak, na školskim se hodnicima mogu čuti različite neslane šale i uvrede koje nerijetko uključuju LGBTI-neprihvatljive izraze. Imajući to na umu i ne skrivajući se iza iluzornog mišljenja da se to u mojoj školi ne događa, vodim se vlastitim postavkama stvorenima na temelju znanja i iskustva rada u školi:

- *Reagirati odmah kada postoji LGBTI-fobični govor. Ne propitivati, umanjiti, zanemariti ili negirati izrečeno. Svojim primjerom neodobravanja i zaustavljanja LGBTI-fobičnog govora pokazati kako djelovati. Nekad je to samo pogled i riječ upozorenja na neprihvatljivost, nekad je to dodatni razgovor s učenikom/učenicom koji se tako izražavaju, ali i s osobom kojoj je to upućeno.*
- *Informirati učenike. Vodeći se pretpostavkom da bi nam ono što nam je nepoznato moglo biti manje privlačno ili čak i odbojno, potrebno je upoznati mlade ljude s LGBTI pojmovima i ljudskim pravima. Usmjeriti učenike što je (ne)primjereno i (ne)dopustivo te kako reagirati u slučaju LGBTI-fobičnog govora.*
- *Biti senzibilizirani za pružanje podrške LGBTI učenicima/učenicama. Pokazati im da smo tu za njih, da nam je stalo i da smo im spremni pružiti podršku, čak i ako mislimo da nemamo puno znanja o LGBTI temi.*
- *Pokazati empatiju i razumijevanje, kako bi stvorili sigurno okruženje u kojem se LGBTI učenici i učenice osjećaju prihvaćeno i podržano, bez obzira na naše vlastito znanje ili iskustvo.*
- *U situacijama dvojbi ili nesigurnosti kako reagirati treba kontaktirati LGBTI udrugu za usmjeravanje i pomoć. Nije sramota pitati. Sramota je ne djelovati.*

Vijeće Europe i UNESCO u zajedničkom izvještaju¹⁷ istražuju odgovore obrazovnog sektora u prevenciji i suzbijanju nasilja nad LGBTIQ učenicama/učenicama u europskim školama te donose preporuke za poboljšanje rada nacionalnih obrazovnih sustava. Posebno se ističe važnost:

1. relevantnih nacionalnih i školskih politika, kurikulumu i nastavnih materijala koji podržavaju različitosti;
2. podrške i obuke za obrazovne djelatnice/djelatnike,
3. podrške LGBTIQ učenicama i učenicima,
4. suradnje s civilnim društvom te
5. praćenja nasilja i vrednovanja intervencija.

---

¹⁷ *Safe at school: Education sector responses to violence based on sexual orientation, gender identity/expression or sex characteristics in Europe, 2018.*

6. PRUŽANJE PODRŠKE I RAD S LGBTIQ+ UČENICIMA/UČENICAMA

Definitivno su i profesori tu, ako bi čuli da se bilo što dešava bili su fenomenalna podrška. Stvarno su bili kao da su nam dio familije više nego bilo što drugo. Ta razina pedagogije – nisam [je] doživjela nigdje drugdje, niti u jednoj drugoj školi. Oni su se definitivno trudili da šta god prolaze... Imali smo trans ljude u srednjoj školi koji su taman pokušavali sami sa sobom si postaviti stvari i profesori su bili suludo dobra podrška. Baš su se trudili konstantno prilagođavati, pričati. Tako da, unutar škole i međusobno smo si bili podrška. I profesori.¹⁸

U TEMELJIMA MANJINSKOG STRESA

LGBTIQ+ djeca i mladi prolaze kroz isti stres odrastanja kao i drugi, no uz dodatne izazove koje nosi prihvaćanje vlastitog marginaliziranog identiteta. Uz svakodnevno suočavanje s LGBTIQ-fobijom (te diskriminacijom i nasiljem) u svojoj okolini, ova je skupina u većem riziku od negativnih posljedica koje će odrastanje u ovakvim uvjetima imati na njihovo mentalno zdravlje.

LGBTIQ+ mladima često nedostaje podrška, povezanost s drugima i osnaživanje unutar njihovih lokalnih zajednica i škola. Dok se većina mladih u kriznim situacijama može osloniti na obitelj, za LGBTIQ+ mlade ta podrška često izostaje – u nekim slučajevima roditelji i članovi/članice obitelji počinitelji su nasilja i/ili svojim ponašanjem podržavaju netrpeljivost i osuđivanje LGBTIQ+ osoba.

Posebno su ranjiva skupina LGBTIQ+ djeca i mladi koji žive u ruralnim sredinama. U manjim zajednicama tradicionalne norme i vrijednosti često su snažnije ukorijenjene, što može dovesti do veće društvene stigmatizacije. Pritom su obiteljska očekivanja u vezi s prihvaćanjem tradicionalnih rodnih uloga i normi češće naglašena. Budući da su djeca i mladi u velikoj mjeri financijski i emocionalno ovisni o roditeljima, mnogima je to prepreka u zdravom istraživanju i razumijevanju svog identiteta. Osim toga, LGBTIQ+ djeca i mladi u ruralnim područjima često nemaju pristup adekvatnoj podršci, uključujući psihosocijalne usluge, kao ni mogućnost povezivanja s vršnjacima i vršnjakinjama koji dijele slična iskustva ili pak sudjelovanja u aktivnostima koje podržavaju njihov identitet.

Zbog kombinacije različitih identiteta i osobina LGBTIQ+ mladi mogu biti žrtve višestruke diskriminacije. Već sama činjenica da njihova seksualna orijentacija nije heteroseksualna ili da se njihov rodni identitet ne uklapa u cisonormativne okvire povećava rizik od marginalizacije, diskriminacije, zlostavljanja i nasilja. Dodatni faktori poput nacionalne ili vjerske pripadnosti

¹⁸ Štambuk i sur. (2022)

koja se razlikuje od većinske, invaliditeta, socio-ekonomskog statusa i drugih osobnih karakteristika mogu dodatno pojačati izolaciju i otežati pristup resursima i podršci.

Istraživanje *Brutalna stvarnost* (Zagreb Pride, 2019.) na uzorku od 767 LGBTIQ+ osoba u Hrvatskoj pokazuje da je gotovo dvije trećine sudionika/sudionica, njih čak 64%, barem jednom doživjelo nasilje.

Kad govorimo o osjećaju sigurnosti u školi, 37% ispitanih izjavljuje da zbog straha od diskriminacije ili nasilja prilagođava svoje ponašanje u školi (da se ne otkrije da su LGBTIQ).

Život u LGBTIQ-fobičnom okruženju (ili nakon što su bili meta homofobičnog i/ili transfobičnog govora) kod LGBTIQ+ mladih može uzrokovati osjećaje dubokog srama, anksioznosti, depresije, naglašene promjene raspoloženja, povlačenje iz društvenog života, želučane probleme, ubrzan rad srca, poteškoće s koncentracijom, a time i slabiji uspjeh u školi. U težim slučajevima dolazi do samoozljeđivanja i pokušaja samoubojstva. Verbalno nasilje utječe na živote mladih te ostavlja dugoročne posljedice na njihovo mentalno zdravlje, samopouzdanje, uspjehe u školovanju te na osjećaj sigurnosti i prihvaćenosti u društvu. Prema izvješću Pučke pravobraniteljice (2019.), mladi koji su naveli da su primili mrzilačke komentare osjećali su se nakon toga poniženo, posramljeno, tužno, manje vrijedno, iznenađeno, ugroženo.

U mojoj obitelji kad sam bio mlađi nisam nikad nikakvo nasilje vidio niti doživio. Ali je bilo toliko malih stvari, čuješ komentare. Nekako negativno okruženje kad god se nešto vidi i spomene [vezano uz LGBTIQ identitet]. Kao da je uvijek nešto prljavo, loše. Mislim da mi je to više podsvjesno ostalo da je to nešto loše. [...] I onda to ne možeš biti. Ako je to nešto loše, ne možeš to sam sebi priznati.¹⁹

Posljedice LGBTIQ-fobije odražavaju se i na sve druge mlade, koji – umjesto poticajnog okruženja koje potiče empatiju, vrijednosti poštovanja i prihvaćanja različitosti te podržava razvoj svake mlade osobe – u svojoj okolini doživljavaju mržnju, nasilje i netoleranciju.

INTERNALIZIRANA LGBTIQ-FOBIJA

Zbog odrastanja u društvu koje ima negativne stavove prema LGBTIQ+ osobama, mnoge LGBTIQ+ osobe usvajaju te stavove i razvijaju negativne osjećaje prema vlastitom identitetu. **Ova internalizirana homofobija, bifobija i/ili transfobija najčešće se očituje kroz:**

- osjećaj srama i krivnje zbog vlastitog identiteta,
- strah od otkrivanja seksualne orijentacije ili rodnog identiteta,
- nisko samopoštovanje,
- moralnu ili vjersku osudu samih sebe,
- obezvređivanje vlastite zajednice,
- prihvaćanje diskriminatornog ponašanja prema sebi i drugima.

¹⁹ Štambuk i sur. (2022)

Internalizirana LGBTIQ-fobija može značajno otežati proces prihvaćanja vlastitog identiteta i rezultirati negativnim posljedicama poput odbacivanja vlastite seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta (teško prilagođavanje statusu manjine), povlačenjem iz LGBTIQ+ zajednice, poteškoćama u odnosima s drugima te toleriranjem nasilja, pa ponekad čak i identifikaciju s agresorom.

Internaliziranu LGBTIQ-fobiju ponekad je teško razgraničiti od realnog osjećaja odbačenosti u društvu u kojem živimo. Sasvim je prirodno razmišljati da bi nam život bio jednostavniji da smo heteroseksualne orijentacije, da smo prihvaćeni ili nediskriminirani u društvu. Stoga je važno identificirati osjećaje srama, krivnje, odsutnost vlastitog ponosa i sl. te na taj način procijeniti stupanj negativnih osjećaja prema sebi.

COMING OUT ILI PROCES OTKRIVANJA VLASTITOG LGBTIQ+ IDENTITETA

Coming out je proces uviđanja, prihvaćanja i otkrivanja sebe kao lezbijke, gej, biseksualne, transrodne ili interpolne osobe te otkrivanje svog LGBTIQ identiteta drugima. On je različit kod svake osobe, ali je zajedničko iskustvo svih LGBTIQ osoba.

LGBTI mladi su zbog raširene LGBTIQ-fobije i dalje prisiljeni skrivati svoj identitet. Prema velikom europskom istraživanju Agencije za temeljna ljudska prava (2019.)²⁰, svega 4% mladih LGBTIQ osoba u Hrvatskoj otvoreno je o svojem LGBTI identitetu u školi, dok ga 63% skriva.

Proces prihvaćanja svog LGBTIQ identiteta uključuje razvijanje pozitivnih osjećaja vezanih uz svoj identitet, osjećaja ponosa i samopoštovanja te prevladavanje negativnih osjećaja o sebi. Osobi postaje važno da ne skriva svoj LGBTIQ identitet te da s drugima ima otvorene i iskrene odnose, a na putu do potpune otvorenosti (i samoprihvatanja) osoba prolazi kroz mnoge faze.

Istražite proces *coming outa* i njegove faze.

---

²⁰ Istraživanje na gotovo 140 000 osoba u Europskoj uniji, Sjevernoj Makedoniji i Srbiji, <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/eu-lgbti-survey-results>

Čak se sjećam jednog sata hrvatskog gdje smo radili Sapfu da je profesorica donekle bila normalna. Ona je bila ta nekakva potpora kojoj bih se mogla obratiti da mi se nešto dogodilo. Ona je oprezno o tome govorila jer su drugi profesori bilo vrlo agresivno protiv.²¹

Osjećaj sigurnosti, povjerenja i razumijevanja ključni su faktori u odabiru kome će se LGBTIQ+ učenice i učenici u školi obratiti za pomoć i podršku. Najčešće su to nastavnici/nastavnice i stručne suradnice/suradnici škola koji otvoreno razgovaraju o pitanjima različitosti, uključuju LGBTIQ+ teme u nastavni program, reagiraju protiv bilo kojeg oblika nasilja i diskriminacije te imaju vidljive simbole podrške u učionicama (zastavice duginih boja, plakati i sl.).

Što se tiče nekih psihologa, isto nažalost nikom. Osim eventualno kasnije malo prijateljima. Ali što se tiče nekih nadležnih osoba, nikako. Nikome se ne bi oko toga [LGBTIQ identiteta] mogla obratiti. To nije bio neki mali grad, ali je ipak manji, pa mi ni psiholozi i psihijatri nisu bili najsigurniji. Pa sam se držala u tom nekom svom ormaru.²²

Najčešće situacije u kojima će se LGBTIQ+ učenik ili učenica obratiti za pomoć školskom osoblju:

1. *Coming out*,
2. Nasilje i/ili zlostavljanje,
3. Problemi u odnosima s vršnjacima/vršnjakinjama,
4. Emocionalne ili mentalne poteškoće,
5. Problemi u obitelji.

Mnogim LGBTIQ+ mladim osobama otkrivanje vlastitog LGBTIQ identiteta predstavlja rizik (jer donosi mogućnost odbacivanja i osude), zato je važno stvoriti prostor u kojem se osjećaju sigurno, prihvaćeno i uvažavano. Vi ste možda prva osoba s kojom učenik/učenica priča o svom LGBTIQ identitetu, stoga cijenite hrabrost i povjerenje koje vam je ukazano.

---

²¹ Štambuk i sur. 2022.

²² Isto.

Stvorite sigurno okruženje i budite podrška. Možete reći nešto poput „Hvala ti na povjerenju. Želim da znaš da uvijek sa mnom možeš biti iskren/iskrena i da se možeš osjećati sigurno“. Dajte osobi do znanja da čujete ono što vam govori i da su njezini osjećaji važni te potvrdite da je njezin LGBTIQ identitet prirodan jednako kao i onaj heteroseksualni/cisrodni.

Osigurajte povjerljiv odnos s LGBTIQ učenicom/učenicom. Informacije koje dobijete od učenika i učenica ne dijelite ni s kim bez njihove dozvole. Naglasite učenici/učeniku da će sve informacije ostati povjerljive. Ako ne možete zadržati povjerljivost, npr. u slučaju u kojem procijenite da je učenik/učenica u opasnosti ili ako zatraži vašu pomoć u slučaju prijetnje ili napada, dajte im to unaprijed do znanja.

Postavljajte pitanja kojima pokazujete razumijevanje, prihvaćanje i suosjećanje poput: „Jesi li otvoreno rekla/rekao još nekome, osim meni? „Imaš li nečiju podršku?“, „Osjećaš li se sigurno u školi?“ „Brine li te što?“, „Trebala li ti podrška?“

Ponudite podršku, ali nemojte pretpostavljati da učenik/učenica treba ikakvu pomoć. Moguće je da je osoba samo htjela biti otvorena s vama o svom LGBTIQ identitetu. Ponekad nije potrebno postavljati previše osobnih pitanja, već dati prostora osobi da kaže koliko želi.

Budite svjesni predrasuda koje možete imati (gledanje na LGBTIQ identitet kao na određeni problem) ili stereotipa (pretpostavljanje da je netko LGBTIQ zbog načina odijevanja ili ponašanja). Imajte na umu da se učenik odnosno učenica nisu promijenili; i dalje se radi o istoj osobi koju ste poznavali i prije otkrivanja njegove/njezine seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta.

Uzmite u obzir da različiti identiteti i karakteristike mogu utjecati na osobu (pripadnost religiji, etnička pripadnost, invaliditet itd.).

Informirajte učenicu/učenika o dostupnim resursima za podršku, poput savjetovališta ili organizacija koje se bave LGBTIQ temama i koje mogu pružiti dodatne savjete i pomoć.

U redu je ne znati sve. Ako postoje pitanja na koja ne možete odgovoriti, budite spremni uputiti učenika/učenicu kolegi/kolegici ili stručnoj osobi koja je informiranija o ovoj tematici.

- Ne prisiljavajte učenika/učenicu na *coming out* drugim osobama. Provjerite i pitajte osobu kako se ona osjeća u vezi s otkrivanjem svog LGBTIQ identiteta drugima te uvažite njezin tempo.
- Nemojte reagirati ovakvim komentarima: „Znala sam!“, „Jesi li siguran?“, „Samo si zbunjena, to je faza, proći će“ i sl. Ovakva pitanja ili komentari nisu prikladni i neće pružiti podršku učeniku/učenici. Prihvatanje vlastitog LGBTIQ identiteta možda je najvažnija stvar koja im se događa i nikako nije prihvatljivo taj proces negirati ili omalovažavati poistovjećujući ga s fazom.
- Ne pretpostavljate nečiju spolnu orijentaciju i/ili rodni identitet, već pitajte osobu kako se identificira i kojim se terminima koristi kako bi se opisala.

Kao važno pitanje često se postavlja ono **da li reći roditeljima ako vam se učenica/učenik povjeri da je lezbijka, gej, biseksualna, transrodna ili rodno nebinarna osoba**. Ako LGBTIQ+ učenik/učenica ne želi razgovarati s roditeljima ili članicama/članovima obitelji o svom LGBTIQ identitetu, vi ste to dužni poštovati. Na prvom je mjestu sigurnost i dobrobit učenika/učenicke, dok *coming out* roditeljima može značiti izloženost djeteta ili mlade osobe riziku od zlostavljanja ili odbacivanja. Odluka o uključivanju obitelji trebala bi biti temeljena na individualnim potrebama, osjećajima i sigurnosti LGBTIQ+ učenica/učenika. U slučaju nedoumica kontaktirajte stručnu osobu koja ima iskustva u radu s LGBTIQ+ osobama, organizaciju koja djeluje u području zaštite prava LGBTIQ osoba ili pučku pravobraniteljicu za djecu.

O temi prihvaćenosti LGBTIQ osoba u obitelji pročitajte više [*ovdje*](#).

7. STVARANJE SIGURNOG I POTICAJNOG ŠKOLSKOG OKRUŽENJA

Ono što mi je baš ostalo jako u sjećanju, baš iz srednje, je profesor [...] koji je imao svoje viđenje [LGBTIQ] zajednice. Svako malo je imao komentare. Vidjelo se da ja nisam bila jedina kojoj je to smetalo. Ali nitko nije baš znao kako da reagira, kako da postupi, kako da se suprotstavi profesoru. [Taj predmet] je bio dosta bitan u toj školi. Profesor je bio tu dosta... imao je dosta visoki autoritet. Što ćemo mi učenici njemu. U nekim trenucima sam se samo ustala i izašla iz učionice. Barem nešto. Da ne slušam.²³

Nastavnice i nastavnici te stručni savjetnici/savjetnice mogu učiniti puno u stvaranju poticajnog školskog okruženja za LGBTIQ+ mlade. U nastavku teksta navodimo neke primjere i savjete.

POSTANITE SAVEZNIK/SAVEZNICA

Saveznik/saveznica je osoba koja podržava i poštuje LGBTIQ+ identitete. **Istraživanja pokazuju da sama prisutnost prijateljske osobe u školi može značajno doprinijeti osjećaju sigurnosti i dobrobiti LGBTIQ+ učenica/učenika, čak i ako im se oni izravno ne obrate.** Kao saveznik/saveznica možete postati vidljivi, na primjer, isticanjem materijala koji podržavaju LGBTIQ+ identitete (posteri, leci, zastava duginih boja itd.) ili nošenjem vidljive oznake (na primjer dugine narukvice ili bedža). Također, vaša vidljivost kao osobe koja je afirmativna prema LGBTIQ+ osobama najbolje se vidi **u vašim postupcima**: reagirajte na LGBTIQ-fobično ponašanje i govor, upotrebljavajte inkluzivan jezik te izbjegavajte pretpostavke o seksualnoj orijentaciji i/ili rodnom identitetu učenika/učenica.

Kad bih nekog izdvojio, to bi bila sigurno profesorica iz hrvatskog. Baš bih rekao za nju da je bila najliberalnija profesorica koju smo imali. Imali smo dobar odnos i da sam bio stvarno blizu tome [autanju], mislim da bih se njoj obratio.²⁴

Istražite kako do *sigurnih i uključivih škola* prema Europskoj platformi za školsko obrazovanje (European School Education Platform)

²³ Isto.

²⁴ Isto.

UKLJUČITE LGBTIQ TEME U KURIKULUM

Postoje brojne mogućnosti kako nastavnici i nastavnice mogu uključiti LGBTIQ teme u svoj rad. Ove teme mogu se obrađivati u okviru različitih predmeta (etika, sociologija, književnost, biologija, umjetnost, povijest...) ili u projektnim aktivnostima (poticanje samostalnog istraživanja LGBTIQ povijesti ili aktualnih LGBTIQ+ tema, kritički pristup medijskom prikazivanju LGBTIQ osoba, učenje o ljudskim pravima i diskriminaciji marginaliziranih skupina i slično). Lekcije o književnim ili glazbenim djelima koja uključuju LGBTIQ tematiku, ljudska prava ili inkluzivan pristup ljudskoj seksualnosti te otvoreni razgovori o važnosti poštovanja različitosti mogu senzibilizirati učenice i učenike za prihvaćanje različitosti. Istraživanja pokazuju da kurikulumi koji afirmativno uključuju pitanja seksualne orijentacije i rodnog identiteta pozitivno utječu na stavove i uvjerenja učenika/učenica i školskog osoblja te doprinose kritičkom razmišljanju o LGBTI temama (UNESCO, 2016).

Jedan je od načina i obilježavanje datuma važnih za ljudska prava te prava LGBTI osoba, npr. Međunarodni dan borbe protiv homofobije, bifobije i transfobije (IDAHOBIT, 17. svibnja), Međunarodni dan ljudskih prava (10. prosinca), Dan ružičastih majica (Nacionalni dan borbe protiv vršnjačkog nasilja, zadnje srijede u veljači), Međunarodni dan tolerancije (16. studenog).

Više mogućnosti možete istražiti u [*GOOD kalendaru*](#).

Korisni resursi i materijali kojima se škole mogu koristiti za informiranje o LGBTIQ temama, provedbu edukativnih aktivnosti i aktivnosti usmjerenih na borbu protiv LGBTIQ-fobije u sustavu obrazovanja.

Izgradnja LGBT+ prijateljskih škola – pogledajte na [*#ALLINC!*](#)

Poruka koju je udruga LORI dobila od nastavnice koja je 2022. sudjelovala na edukaciji LORI za nastavnike/nastavnice, stručne suradnice/suradnike i ravnatelje/ravnateljice osnovnih i srednjih škola s ciljem suzbijanja diskriminacije i nasilja nad LGBTI djecom i mladima:

Tema je bila ETIKETIRANJE – DISKRIMINACIJA (sat razrednika, 6. razred) i iskoristila sam vašu aktivnost s etiketama na početku sata pa smo popričali o tome na koga se sve stavljaju etikete, odnosno koga se diskriminira. Učenici su mogli anonimno napisati na papiriće koje sam kasnije čitala naglas i ispisivala sve na ploču. Jasno, tu je bio vanjski izgled, vjera, nacionalnost, status u društvu i netko je spomenuo LGBTQ zajednicu. U par rečenica samo sam objasnila koje riječi su pogrdne i koje se ne smiju koristiti što se tiče zajednice i na kraju sata sam samo napomenula da nas sve to što piše na ploči čini različitim, ali da moramo biti jednaki u različitostima i da ja njih sve poštujem i da sam im podrška što god bili s tog popisa i da uvijek sa mnom mogu pričati.

Nakon toga prišla mi je učenica s kojom sam imala razgovor od 30 minuta. Vrlo emotivan, plakala je gotovo cijelo vrijeme jer je drugačija i jer joj drugi učenici pripisuju neke pogrdne nazive. Otvorila mi se da osjeća seksualnu privlačnost prema oba spola i da joj je jako drago što mi je to mogla reći jer to nikom nije rekla iz straha. Još jednom sam joj ponovila da sam ja tu za nju uvijek, da je to što osjeća sve prirodno i da ne mora osjećati ni strah ni sram zbog toga te da uvijek može sa mnom o tome pričati. To je djevojčica koja je uvijek nekako gledala u pod i bila povučena i ja sam je, eto, nakon tog razgovora s njom prvi put vidjela kako se smije i prvi put je digla cijelu glavu pri izlasku iz učionice nakon našeg razgovora. Ispričavam se što sam se raspisala toliko, no ja sam presretna što sam bila dio cijele edukacije i što sam danas ovoj djevojci dala do znanja da nije sama, da uz sebe ima podršku i osobu od povjerenja. Sve u svemu – HVALA VAM OD SRCA ♥

...i još jedan dobar primjer:

Pedagoginja i ja izradile smo program radionice LGBTIQ tematike za učenike 8. razreda. Na toj radionici upoznala sam učenike s terminologijom, pričali smo o predrasudama, ponekim iskustvima i njihovim stajalištima o tome. Cijela ekipa je bila zaista otvorena, zainteresirana i svi su bili jako pozitivni nakon održane radionice. Radionicu sam održala u 5. mj. i tako smo obilježili Međunarodni dan borbe protiv homofobije, bifobije i transfobije. Na kraju te školske godine, zadnji dan škole, jedna od učenica koja je sudjelovala na tom predavanju ostavila mi je pismo i zamolila me da ga pročitam kad dođem kući. U pismu mi je zahvalila za sva lijepa iskustva na nastavi proteklih godina i posebno istaknula to predavanje koje sam održala. Napomenula je da joj je jako drago da ima i odraslih koji poštuju tu zajednicu i koji razumiju mlade jer je i ona dio zajednice te mi se autala u pismu kao biseksualna osoba. I dan-danas čuvam to pismo i jako mi je drago što mladima dajem podršku i što oni tu podršku ustvari i vide u meni.

UPOTREBLJAVAJTE JEZIK KOJI JE UKLJUČIV

U svom radu, bilo u interakciji s djecom i mladima bilo s kolegicama i kolegama, nastojte koristiti **rodno neutralan i rodno osjetljiv jezik**. U hrvatskom jeziku često se muški rod upotrebljava kao „neutralan“ i „opći“, što može isključivati raznolikost identiteta. Prema definiciji Vijeća Europe²⁵, rodno uključiv jezik znači *upotrebu govora i pisanja na način kojim se ne isključuju ili diskriminiraju osobe na osnovi spola, roda ili rodnog identiteta te kojim se ne perpetuiraju seksizam i rodni stereotipi*. Umjesto upotrebe isključivo muškog roda trebalo bi upotrebljavati rodno neutralan način izražavanja, primjerice umjesto da kažete „teme o kojima smo govorili“ ili „*govornici* na tribini su...“ možete reći „teme o kojima se *govorilo* (ili *govorimo*)...“ ili „na tribini *govore*...“ (uz navođenje imena). Rodno osjetljiv jezik uključuje izraze poput: „Pozivamo *učenike i učenice* da...“. Ova praksa ne samo da uključuje sve identitete već i pokazuje da prepoznajete raznolikost među učenicama/učenicima.

Smjernice o rodno uključivoj komunikaciji
Sveučilišta u Rijeci

Važno je osvijestiti poruke koje šaljemo upotrebom određenih izraza jer neki od njih mogu potvrđivati heteronormativne i cisnormativne stavove. Na primjer, često u odnosima s drugima pretpostavljamo njihovu heteroseksualnost. Umjesto postavljanja pitanja poput: „Sviđa li ti se neki dečko?“ ili „Imaš li curu?“, bolje je formulirati pitanje rodno neutralno, poput: „Sviđa li ti se netko iz škole?“ ili „Imaš li simpatiju, nekoga tko ti se sviđa?“ Ova pitanja šalju poruku LGBTIQ+ mladima da ne razmišljate isključivo unutar tradicionalnih okvira i da u vas mogu imati povjerenja.

PODRŽITE AKTIVNOSTI KOJE PROMIČU PODRŠKU LGBTIQ+ UČENICIMA I UČENICAMA

Sustavi podrške mogu uključivati savjetodavne usluge u samoj školi ili preusmjeravanje na vanjske resurse (telefonske linije pomoći, savjetovališta za LGBTIQ+ osobe), vršnjačku podršku kroz gej-strejt saveze²⁶ i školske grupe te grupe podrške za roditelje LGBTIQ+ učenica i učenika. UNESCO posebno naglašava značaj vršnjačke podrške u gej-strejt savezima u školama (eng. Gay-Straight Alliance). To su neformalne grupe u okviru škola koje okupljaju LGBTIQ+ mlade i njihove strejt saveznike s ciljem promicanja prihvaćanja, podrške i razumijevanja među svim učenicima i učenicama. Njihove aktivnosti uključuju edukaciju,

²⁵ Council of Europe (2024) *Guidelines for the use of language as a driver of inclusivity*.

²⁶ U terminu *gej-strejt savez* riječ *gej* zapravo označava sve LGBTIQ+ identitete (LGBTIQ-strejt savezi), ali se u praksi uvriježio izraz *gej-strejt*.

pružanje emocionalne podrške, promicanje inkluzivnosti te osiguravanje sigurnog okruženja za razgovor o osjećajima i iskustvima. Takve inicijative, koje vode same učenice i učenici, stvaraju osjećaj zajedništva i poštovanja, suprotstavljaju se diskriminaciji i zlostavljanju te pružaju podršku LGBTIQ+ učenicima i učenicama. Primjeri iz prakse pokazuju da se u školama gdje postoje gej-strejt savezi, LGBTIQ učenici i učenice osjećaju manje društveno isključene, sklonije su imati veće samopouzdanje te postižu bolje školske uspjehe.

EDUCIRAJTE SEBE I DRUGE

Škola treba steći dobru praksu u edukaciji nastavnika/nastavnica i stručnih suradnika/suradnica o LGBTIQ+ temama te načinima na koje podržati ove učenike i učenice. Važno je da nastavnici/nastavnice razumiju temeljne pojmove povezane s istospolnom seksualnom orijentacijom i rodnim identitetom/izražavanjem te izazove s kojima se LGBTIQ+ djeca i mladi suočavaju.

Zavirite u *LORI knjižnicu*

SURADNJA S LOKALNIM ORGANIZACIJAMA

Pozovite u školu organizaciju civilnog društva koja se bavi zaštitom ljudskih prava da za učenike i učenice održi predavanje, radionicu ili živu knjižnicu. Uključivanje lokalnih LGBTIQ organizacija može donijeti školi nove pozitivne sadržaje te pružiti resurse i podršku, kako LGBTIQ+ učenicima i učenicima tako i nastavnom osoblju.

Kako izgleda škola u kojoj se kvir učenici i učenice osjećaju dobro? Ovo su odgovori LGBTIQ mladih.²⁷

- *Puno priče o rodnoj i seksualnoj osobnosti na satu.*

- *Škola koja se ne boji pričati o kvir identitetima; posteri s resursima po školi, osoblje koje je upoznato s terminologijom, školski predmeti koji se dodiruju LGBT+ tema i spominje kvir osobe i identitete na razini i paralelno s cishet osobama i identitetima.*

- *Nema taboo tema, otvoreno se priča o identitetu i educira o različitostima.*

- *Škola u kojoj svi mogu biti autentično svoji bez da ih se zbog tog posramljuje ili kažnjava, škola koja je šarena i diverse <3*

- *Nema buliranja ne trebaš se bojati što će netko reći ili misliti o tebi.*

- *Kao normalna škola. Integracija. LGBT+ učenici su out i nitko se ne ponaša prema njima nikako drugačije. Ponašaju se prema njima kao prema svima drugima, neovisno o orijentaciji kao da je to najnormalnija stvar, jer i je. Ne zahtjeva nikakvu posebnu pozornost, negativnu niti pozitivnu. Jednostavno, jednakost.*

- *Otvoreniji, lakše istražuju svoj identitet, nemaju potrebu izbjegavat određene učenike ili nastavnike*

- *Imaju sve stvari koje opisah u prijašnjem pitanju. Također, ne stavljaju naglasak na binarnu podjelu te nedozvoljavaju ikakav oblik govora mržnje (tu mislim i na simbole).*

- *Ne forsira se strogi dress code, osoblje je otvoreno i reagira na provokacije, grupe i aktivnosti su podržane od strane administratora, ostali učenici nisu čudovišta bez empatije.*

²⁷ Anonimna anketa među mladim LGBTIQ osobama u sklopu kampanje „Sigurnost počinje s nama“ (2024.).

Škole koje aktivno djeluju na smanjenju LGBTIQ-fobije stvaraju sigurnije i inkluzivnije okruženje za sve svoje učenike i učenice, što pozitivno utječe na njihovo mentalno zdravlje i školski uspjeh. Edukacija o različitostima i promicanje tolerancije razvija kod učenica i učenika empatiju i međusobno poštovanje, što pridonosi harmoničnijim međuljudskim odnosima i smanjenju konflikata. Također, školsko osoblje postaje informiranije o temama vezanim uz LGBTIQ+ osobe, što im omogućava učinkovitije reagiranje na moguće oblike diskriminacije i pružanje adekvatne podrške učenicama i učenicima. Dugoročno takve škole potiču razvoj društva u kojem se potiče različitost i smanjuje stigmatizacija te omogućuju svoj djeci i mladima da odrastaju u sigurnom i poticajnom okruženju.

POPIS LITERATURE

A long way to go for LGBTI equality (2020), European Union Agency for Fundamental Rights, <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/eu-lgbti-survey-results> (posjet 19. ožujka 2025.).

Council of Europe (2024) *Guidelines for the use of language as a driver of inclusivity*.

Europska komisija protiv rasizma i netolerancije (2016) *Opća preporuka politike br. 15 o borbi protiv govora mržnje*. Dostupno na: <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-15-on-combating-hate-speech/16808b5b01>.

Getting started, A toolkit for preventing and tackling homophobic, biphobic and transphobic bullying in secondary schools (2015) Stonewall.

Galtung, Johan i Fischer, Dietrich (2013) *Johan Galtung – Pioneer of Peace Research*, Springer.

Govor mržnje među mladima na Internetu, istraživanje pučke pravobraniteljice (2019) https://www.ombudsman.hr/wp-content/uploads/2019/12/Istraživanje_Govor-mržnje-među-mladima-na-Internetu_integralno.pdf (posjet 19. ožujka 2025.).

Hodžić, Amir i Lezbijska organizacija Rijeka „LORI“ (2022) *LGBTIQ i rodna ravnopravnost na papiru*, Lezbijska organizacija Rijeka „LORI“, Rijeka.

Hodžić, Amir i Lezbijska organizacija Rijeka „LORI“ (2023) *Pregled međunarodnih dokumenata u području zaštite ljudskih prava LGBTIQ osoba u obrazovanju 2006. – 2022.*, Lezbijska organizacija Rijeka „LORI“, Rijeka.

Jurčić M. i Dota, F. (2023) *Rozi megafon: dva koraka naprijed, jedan natrag*, Zagreb Pride, Zagreb.

Strategija Europske unije o pravima djeteta (2021) Europska komisija.

Sándor, Bea (2021) *Kako spriječiti i suzbiti različite vrste nasilja nad LGBTI+ i rodno nenormativnom djecom*, Zagreb Pride, Zagreb.

Štambuk, Marina, Dugine obitelji i Lezbijska organizacija Rijeka „LORI“ (2022) *Iskustva i potrebe mladih LGBTIQ osoba u Hrvatskoj*, Lezbijska organizacija Rijeka „LORI“, Rijeka.

Ten Steps to Tackling Homophobic, Biphobic and Transphobic Language in Your School (2022) Stonewall.

UNESCO (2019), *Bringing it out in the open: monitoring school violence based on sexual orientation, gender identity or gender expression in national and international surveys*, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000367493>

UNESCO & Vijeće Europe (2018) *Safe at school: Education sector responses to violence based on sexual orientation, gender identity/expression or sex characteristics in Europe*

Vedrana Pribičević (2024) „Kako je Švicarska uspjela dobiti tolike bodove?“, objavljeno 14. svibnja 2024., <https://www.index.hr/magazin/clanak/vedrana-pribicevic-kako-je-svicarska-uspjela-dobiti-tolike-bodove-jednostavno/2564920.aspx>

Zagreb Pride (2023) *Govor mržnje prema LGBTIQ zajednici: analiza narativa*, Zagreb Pride, Zagreb.

Pravni propisi:

Kazneni zakon, NN 125/2011, 144/2012, 56/2015, 61/2015, 101/2017, 118/2018, 126/2019, 84/2021, 114/2022, 114/2023, 36/2024

Ustav Republike Hrvatske, NN 56/1990, 135/1997, 113/2000, 28/2001, 76/2010, 5/2014

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, NN 87/2008, 86/2009, 92/2010, 105/2010, 90/2011, 5/2012, 16/2012, 86/2012, 94/2013, 152/2014, 7/2017, 68/2018, 98/2019, 64/2020, 133/2020, 151/2022, 155/2023, 156/2023

Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira, NN 41/1977, 47/1989, 55/1989, Službeni list SFRJ br. 83/1989, NN 47/1990, 55/1991, 29/1994, 114/2022, 47/2023

Zakon o suzbijanju diskriminacije, NN 85/2008, 112/2012

Mrežni izvori:

Internetska stranica Lezbijske organizacije Rijeka „LORI“, <https://www.ori.hr>

Centar za mirovne studije i GOOD Inicijativa, GOOD kalendar

Vizija i misija škole, III. gimnazija Split – Prirodoslovno-matematička gimnazija, https://trema.hr/?page_id=61 (posjet 19. ožujka 2025.).

Riječ ravnatelja, Gimnazija Pula, <https://www.gimnazijapula.hr/rijec-ravnatelja/> (posjet 19. ožujka 2025.).

Udruga LQRI